

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra pedagogiky

Diplomová práce

UPLATŇOVÁNÍ PRINCIPU PARTICIPACE
V DOMECH DĚTÍ A MLÁDEŽE

Vedoucí práce: doc. Mgr. Michal Kaplánek, Th. D.

Autor práce: Bc. Petra Čenovská

Studijní obor: Pedagog volného času

Ročník: 3 kombinovaná

2012

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b Zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Teologickou fakultou) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním Zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

31. 3. 2012

.....

Bc. Petra Čenovská

PODĚKOVÁNÍ

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucímu své diplomové práce panu doc. Mgr. Michalu Kaplánkovi, Th. D., za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce a Mgr. Ivě Šrámkové za praktické a odborné vedení, vstřícnost, trpělivost a jazykovou korekturu.

Obsah

Úvod	6
1. Participace	8
1.1 Vývoj participace mládeže od poválečných let do současnosti	8
1.2 Úmluva o právech dítěte.....	12
1.3 Participace jako aktuální téma.....	16
1.4 Definice participace.....	17
1.4.1 Stupně participace.....	19
1.4.2 Formy participace.	21
1.4.3 Směry participace.	23
1.5 Význam participace v práci s dětmi a mládeží.....	25
1.6 Specifika participace dětí a mládeže	27
1.7 Participace mládeže v souvislosti s pedagogikou.....	28
1.8 Dílčí shrnutí.....	31
2. Střediska volného času pro participaci	32
2.1 Volný čas dětí a mládeže.....	32
2.2 Výchova mimo vyučování.....	34
2.3 Děti a mládež.....	35
2.4 Střediska volného času	36
2.4.1 Činnost středisek volného času.....	39
2.4.2 Domy dětí a mládeže.	41
2.4.3 Pracovníci DDM.....	43
2.5 Dílčí shrnutí.....	44

3. Participace v zájmovém kroužku DDM.....	45
3.1 Aplikace stupňů participace na zájmový kroužek v DDM.....	45
3.2 Průzkum participace v zájmovém kroužku DDM.....	47
3.2.1 Předmět a cíl výzkumu	47
3.2.2 Hypotézy.....	47
3.2.3 Charakteristika zkoumaného souboru.	48
3.2.4 Technika a metodika.....	51
3.2.5 Harmonogram průzkumu.....	51
3.3 Výsledky průzkumu a jejich analýza.....	52
3.3.1 Analýza hodnocení stupňů participace	52
3.3.2 Analýza forem participace.....	59
3.4 Vyhodnocení	65
Závěr	70
Seznam použitých zdrojů	72
Seznam použitých obrázků, tabulek, grafů	75
Seznam příloh.....	76
Přílohy	77
Abstrakt	83
Abstract.....	84

Úvod

Tématem diplomové práce je charakteristika fungování participace v domech dětí a mládeže. Jedná se o téma poměrně aktuální, rok 2010 byl Mezinárodním rokem mládeže a vyhlásila ho Organizace spojených národů. Smyslem tohoto kroku byla podpora dialogu a spolupráce mezi generacemi, dodržování lidských práv, podpora míru a solidarity.¹

Oblast dětské participace je mi blízká, práci s dětmi a mladými lidmi se věnuji v rámci každoročních táborů, kde sbírám pedagogické zkušenosti a snažím se i o uplatňování principů participace. Získané poznatky tak budu moci uplatnit nejen v rámci studovaného oboru Pedagogika volného času, ale také právě v práci s dětmi, ve které budu dále pokračovat. Důvodem výběru tématu je tedy můj zájem o uvedenou oblast a prohloubení znalostí. V neposlední řadě také to, že problematika participace v souvislosti s mládeží a jejich volným časem nebývá souhrnně ve větší šíři zpracována v odborné literatuře.

Kromě samotné participace se tato diplomová práce zabývá také volným časem, neboť volný čas s participací v domech dětí a mládeže úzce souvisí a jeho správné naplňování je předpokladem kvalitního vedení dětí a mládeže tak, aby našli cestu, jak se začlenit do společnosti, jak si najít způsob a míru své participace a zároveň byli chráněni před negativními vlivy.

Hlavním cílem této práce je osvětlit vývoj principů participace s ohledem na děti a mládež a zhodnocení jejího fungování na vybraném souboru. To v tomto případě znamená zejména vymezit základní pojmy, zabývat se hlavními souvislostmi daných oblastí a aplikovat vlastní šetření, které nám objasní, jak je participace využívána.

Diplomová práce se skládá ze tří hlavních kapitol a řady podkapitol. První část se věnuje participaci. Definiuje pojem participace, jehož vysvětlení je nutností pro správné pochopení dalšího textu. Zabývám se také otázkami práv a svobod dětí a mládeže, zejména těmi, které souvisí se spoluúčastí na rozhodování o otázkách, jež se mladých bezprostředně týkají. Za jeden z nejdůležitějších dokumentů v tomto smyslu považuji Úmluvu o právech dítěte, proto ji v rámci práce věnuji poněkud větší prostor. Domnívám se, že děti a mládež nejsou schopny samostatně uplatňovat svá práva a je potřeba jim věnovat dostatečnou

¹ Srov. NICM. *2010 Mezinárodní rok mládeže*. [on-line] 2010-12-01 [cit. 2012-01-12] Dostupný z WWW: <http://www.nicm.cz/2010-mezinarodni-rok-mladeze>.

pomoc a pozornost. Dále osvětlím principy, jak lze participaci pomocí stupňů a forem klasifikovat a sledovat. Formulace těchto aspektů je důležitá pro výzkumné šetření realizované v poslední části práce. V těchto kapitolách se také zamýšlím nad otázkami přínosů participace jako takové či jejího plánování. Vzhledem k mému studijnímu zaměření se zabývám také základními principy pedagogiky v oblasti participace.

Druhá část je zaměřena převážně na střediska volného času pro děti a mládež. Seznamuji zde s možnými variantami výkladu pojmu volný čas zejména v souvislosti s dětmi a mládeží. Zamýšlím se nad tím, jaká specifika jsou charakteristická pro volný čas dětí a mládeže, včetně souvislostí s důležitou součástí participace, a sice výchovou mimo vyučování. Na výchovu dětí a mládeže jsou kladeny zvláštní požadavky právě proto, aby vedla ke smysluplnému vyplňování jejich volného času. V dnešní době vzrůstající agresivity, drogových závislostí, sezení u počítače a dalších problémů moderní společnosti je kvalitní vyplňování času velmi žádoucí, aby docházelo k eliminaci těchto nežádoucích jevů právě u dětí a mládeže, v nichž je budoucnost společnosti.

Po vydefinování pojmu děti a mládež se věnuji střediskům volného času s akcentem na domy dětí a mládeže. Popisuji, jaký je jejich význam, zamýšlím se nad tím, jak mohou přispívat k naplňování principů participace, a také charakterizuji jejich hlavní činnosti.

V poslední části se zabývám převážně výzkumnou složkou. Před samotným výzkumem se pokouším popsat možný průběh participace a aplikovat teoretické stupně participace na fiktivní zájmový kroužek.

V následném šetření zjišťuji, na jaké úrovni funguje participace v zájmovém kroužku keramiky ve vybraných zařízeních domů dětí a mládeže v Jihočeském kraji. Při tvorbě dotazníku vycházím převážně z principů hodnocení participace popsané v teoretické části. Definuji cíl, hypotézy, uvádím metody a techniky průzkumu. Charakterizuji také zkoumaný soubor a stručně seznamuji s průběhem realizace průzkumu a s domy dětí a mládeže, kde průzkum probíhal. Poté se věnuji analýze a hodnocení získaných dat.

V konečné fázi zpracovávám výstupy, věnuji se potvrzení či vyvrácení hypotéz a charakteristice zobecnitelných závěrů vyplývajících nejen z provedeného průzkumu, ale také s ohledem na celou mou diplomovou práci.

1. Participace

Z tématu diplomové práce vyplývá nutnost definovat participaci s akcentem na její vývoj, neboť chápání tohoto pojmu velmi záleží na době a v průběhu historie se měnilo. Participace dětí a mládeže není pojem, který by byl jednou pro vždy jasně stanoven, a proto je jeho vysvětlení a pochopení důležité.

1.1 Vývoj participace mládeže od poválečných let do současnosti

Myšlenka participace je vnímána jako vztah části k celku, člověka – jedince vůči zbytku společnosti, konečna k nekonečnu, patří k základním filozofickým přístupům. Již v antických dobách tehdejší řečníci a idealisté hlásali, že každé bytí se může stát právě tím, čím je, pokud participuje na své podstatě. Tyto myšlenky můžeme v přenesené podobě nalézt i v dnešní době, například v úvahách, že člověk participuje na přírodě (je její součástí), je tedy součástí něčeho, co sám neovlivní, co jej dokáže převýšit. V moderních teoriích také najdeme myšlenky, které jsou odrazem filozofického významu participace – kdy národní identita dle těchto myšlenek znamená začlenění člověka do společnosti, tím je myšleno do kulturního celku, kterého se účastní a kam se zařazuje.²

Na počátku politického vývoje stála švédská pedagožka Ellen Keyová, která označila 20. století za století dítěte. V roce 1901 vznikl francouzský zákon o sdružování. Počátkem tohoto století se zájem o děti a mladé zvyšuje, do té doby se děti považovaly za zcela podřízené dospělým. Docházelo ke vzniku nových dokumentů, týkajících se dětí a mládeže. V roce 1918 byla v Londýně založena jedna z prvních organizací, zabývajících se postavením dětí ve společnosti **Zachraňte děti**.³ Důležitým bodem v rozvoji participace bylo přijetí **Úmluvy o právech dítěte** dne 20. 11. 1989.⁴ Ze všech světadílů hrála důležitou roli právě Evropa, která může čerpat z dostatku kulturních, výchovných a také mezilidských tradic. Evropa se mimo jiné významně zasloužila o vydání výše uvedené Úmluvy o právech dítěte a také se podílí na aktivitách v rozvojových zemích světa. Praktické zkušenosti z této oblasti pak předává zbytku světa.

² Srov. KAPLÁNEK, M., KOČEROVÁ, M. *E-pedagogium*, s. 19.

³ Srov. HRADEČNÁ, M., HEJLOVÁ, H., NOVOTNÁ-DĚDEČKOVÁ, J. *Práce učitele s právy dítěte*, s. 30.

⁴ Podrobněji viz. Kapitola 1.2 *Úmluva o právech dítěte*.

Vytváření prostředí pro zachování kvality života a uplatnění schopností každého mladého občana může v budoucnu omezovat násilí mezi lidmi a působit tak na rozvoj společnosti v celosvětovém měřítku. Na takových aktivitách se v rámci jednotlivých států podílí:⁵

- volené orgány a instituce
- sdružení dospělých, které působí ve prospěch dětí
- sdružení dětí a mládeže různého charakteru.

Během vývoje se v řadě států tvořily trvalejší mezinárodní vazby a ty měly dopad na vznik nových organizací, které se snaží o celosvětovou působnost a jsou také celosvětově známé. Jednou z nejznámějších je OSN, která byla založena v roce 1945, a od roku 1946 působí dětský fond UNICEF⁶ a také Dětský fond OSN.⁷ Smyslem jejich působnosti je ochrana dětí před válkou, chudobou, apod. a také spoluúčast mladé generace na životě společnosti.⁸

V prvních poválečných desetiletích se participace dětí a mládeže stala důležitou součástí politických programů, pro což byl tehdy poměrně pragmatický důvod. Mladí občané jsou velmi početnou, a tedy důležitou skupinou společnosti. Děti pak vzhledem ke své bezbrannosti a nízkému věku potřebují zvláštní podporu a také ochranu, aby nedocházelo ke zneužívání jejich práv. Jedná se o část populace do budoucna velice perspektivní, neboť by měla zajistit vývoj společnosti správným směrem. Mladí by tedy měli dostávat prostor k vyjadřování svých názorů a čelit novým výzvám, které společnost přináší. V následující části blíže charakterizují nejvýznamnější události od poválečného vývoje až do současnosti v oblasti problematiky participace a práv mladých občanů.

Tradice **Mezinárodního dne dětí (MDD)**, který připadá na 1. června, vznikla v roce 1950. V návaznosti na tento den se v roce 1952 ve Vídni uskutečnila Mezinárodní konference na obranu práv dětí, které se zúčastnilo 64 států z celého světa. Smysl aktivit spadajících do MDD byl především v tom, aby se chránila práva dětí. MDD se rozšířil do celého světa a jeho tradice přetrvává dodnes.

⁵ Srov. HOFBAUER, B. *Participace dětí a mládeže na životě společnosti*, s. 47.

⁶ UNESCO - zkratka anglických slov United Nations Educational Scientific and Cultural Organisation.

⁷ UNICEFF – United Nations Children's Fund.

⁸ Srov. HOFBAUER, B. *Participace dětí a mládeže na životě společnosti*, s. 49.

Na deklaraci lidských práv, která se týkala všeobecného práva, navázala dne 20. 11. 1959 **Deklarace dětských práv**. Tato veřejná úmluva ještě nepopsala participaci dětí, ale poukázala na to, jaké hrozby mohou bránit rozvoji dětí při potlačování jejich práv a vybízela k jejich ochraně. Byly zde například informace o povinném vzdělávání dětí, ochraně proti zanedbávání, dokonce i ochraně dítěte ještě před narozením. Tato úmluva však neměla právní oporu tak, aby byla mezinárodně uznávaná.

V roce 1969 vznikla analýza **Pro mladé lidi a spolu s nimi**, která se snažila o ucelené vyjádření názorů mladých lidí. Hlavním smyslem bylo, aby mládež, zde vyčleněná jako skupina 15 až 25 letých, byla vnímána jako součást společnosti, která nechce být manipulována a chce dostávat prostor pro své aktivity, či řešení různých problémů. Docházelo zde tedy k určité změně vnímání společnosti, kdy hlavním smyslem mládí již nemělo být *jen* příprava na dospělý život, ale zejména zodpovědnost mladých lidí sami za sebe a za své uplatnění v budoucím životě. Mladí lidé byli nazýváni mladými dospělými, ne odrůstajícími dětmi.⁹

V této době se přístupy mladých měnily. Mládež (zejména ta starší) neměla příliš zájem účastnit se tradičních aktivit, jako byla různá formální sdružení mládeže. Snažila se o participaci hlavně v různých nově vzniklých zařízeních pro volný čas, například domy mládeže, kluby či kavárny pro mladé, apod. Jejich hlavním smyslem a významem bylo organizování času a aktivit svobodně, bez zásahu dospělých, jednoduše tak, jak se to mladým zamlouvalo. Ovšem mladí lidé nebyli ve všem jednotní a projevovali se různými postoji. Někteří projevovali nespokojenost s mezinárodními organizacemi typu OSN. Přesto se ale většina mladých zajímala o aktuální témata, kterými byly například situace v rozvojových státech či jaderná bezpečnost, a také o porozumění a mezinárodní komunikaci.

V případě dalších dokumentů a úmluv mezinárodní organizace dále věnovaly pozornost zejména postavení dětí a mládeže ve společnosti, jejich vzdělávání a výchově a také míře jejich participace. Jako příklad mohu uvést **zprávu z roku 1969 komise UNESCO Učit se být. Svět vzdělávání dnes a zítra**. Tato zpráva informovala o tom, že vzdělávání je proces dlouhodobý a měl mladým lidem umožňovat svá vlastní práva si nejen uvědomovat, ale také je umět využívat a používat. Dokument apeloval na používání demokratických způsobů učení na úkor těch autoritativních, rovnocenná komunikace

⁹ Srov. HOFBAUER, B. *Participace dětí a mládeže na životě společnosti*, s. 50.

s mladými by měla probíhat za jejich aktivní účasti, zejména v zařízeních, kam pravidelně docházejí.¹⁰

Pozornost společnosti vůči aktivitám dětí a mládeže se stále zvyšovala, rok 1979 byl vyhlášen jako **Mezinárodní rok dítěte** a rok 1985 jako **Mezinárodní rok mládeže**. V 60. až 80. letech minulého století byly považovány za neaktuálnější oblasti zdraví, kvalitní výživa, negramotnost, apod. OSN nejen ochraňovala děti a mládež, ale zajímala se také o jejich participaci, která v těchto dobách měla podobu vzájemného pochopení a pomáhání s pokud možno trvalým efektem nejen mezi samotnou mládeží, ale také mezi mládeží a zbytkem společnosti.

Participace měla tedy hlavní praktickou podobu v různých dobrovolných brigádách, dále výpomoc nezaměstnaným či imigrantům, tábory mládeže, vzdělávání mimo školní zařízení, pomoc při stavbě měst a zapojení do různých městských programů. Speciální orgány v podobě různých parlamentů dětí a mládeže tak, jak je známe dnes, tehdy ještě v podstatě neexistovaly. Tehdy byla participace přítomna zejména v různých žákovských samosprávách na školách, jejichž hlavním smyslem bylo měnit již dříve zmiňovaný autoritativní vztah učitele a žáka na vztah komunikativní a tvořivý. Participace tak měla důležitou roli zejména v městech a obcích.¹¹

V **80. letech** participace zrychlila svůj vývoj. Její působení se dále rozšířilo do dalších oblastí a participace jako taková stále více vystupovala do popředí zájmu společnosti. Aktivity byly čím dál více koordinované, dokonce vznikaly ucelené programy i dlouhodobější projekty v celé řadě oblastí, jako zdraví, sociální politika, vzdělávání, do popředí se dostával také volný čas dětí a mládeže. I v mezinárodním poli docházelo k mnohem lepší spolupráci, například při schůzkách ministrů odpovědných za děti a mládež, koordinace při jednání zainteresovaných organizací, apod.

Přesto se spolupráce v celosvětovém měřítku podstatně zvýšila až od počátku **90. let**, kdy byly vydány mezinárodně platné právní předpisy, či normy, které sjednotily potřeby mladých. Některé předpisy jejich přijetí a dodržování jen doporučovaly, jiné se schvalovaly v národních parlamentech a poté se staly součástí legislativy daných států. Můžeme říci, že tyto dokumenty sice oficiálně stvrdily spoluúčast mladých, ale ve skutečnosti se bohužel

¹⁰ Srov. HOFBAUER, B. *Participace dětí a mládeže na životě společnosti*, s. 51-52.

¹¹ Srov. Tamtéž.

příliš nevyužívaly, takže efekt v praktickém používání nebyl tolik výrazný. Participace byla řešena buď zcela samostatně, nebo v souvislosti s dalšími oblastmi. Opravdu důležitou smlouvu v oblasti prosazování práv a participace dětí a mládeže tak byla až Úmluva o právech dítěte, jejíž dosah byl mezinárodní.¹²

1.2 Úmluva o právech dítěte

Úmluva o právech dítěte vznikla 20. listopadu 1989 v New Yorku. Tato úmluva byla výsledkem činnosti a spolupráce řady států v oblasti práv dětí a mládeže. V roce 1979 u příležitosti Mezinárodního dne dítěte a 20. výročí Deklarace o právech dítěte, vznikl pracovní útvar složený z delegátů členských zemí OSN. Tento útvar byl ustanoven Komisí pro lidská práva a měl za úkol vypracovat dokument, který by významně napomáhal k překlenutí rozdílů mezi zeměmi, které jsou v různé ekonomické či vývojové úrovni. Ovšem za podmínek zachování jejich národních či náboženských kultur a společenských odlišností.¹³

Jedním z významů této Úmluvy je fakt, že je až do současnosti vnímána jako historicky první dohoda, která opravdu brala na vědomí, že dítě má právo mluvit do věcí, které ovlivňují jeho život. Jedním z důležitých přínosů je tedy přijímání názorů a přání mladých.¹⁴

Ratifikace této úmluvy je závazkem pro všechny zúčastněné státy. Zde vybírám některé důležité body úmluvy:

- děti mají právo vyjadřovat vlastní názory na věci, které se jich dotýkají (čl. 12)
- svoboda informací, mohou tedy přijímat a šířit písemné, ústní, tiskové informace všeho druhu (čl. 13)
- svoboda myšlení a náboženství za přiměřeného vlivu rodičů (čl. 14)
- děti mají právo se svobodně scházet a shromažďovat (čl. 15)

¹² Srov. HOFBAUER, B. *Participace dětí a mládeže na životě společnosti*, s. 52.

¹³ Srov. DAVID, R. *Práva dítěte*, s. 32.

¹⁴ Srov. VIDLÁKOVÁ, J. *Proč naslouchat žákům a podporovat jejich participaci na životě školy*. [on-line] 2007-10-25 [cit. 2012-03-4] Dostupný z WWW:< <http://clanky.rvp.cz/clanek/o/z/1674/PROC-NASLOUCHAT-ZAKUM-A-PODPOROVAT-JEJICH-PARTICIPACI-NA-ZIVOTE-SKOLY.html/>>.

- informace mohou získávat z mezinárodních zdrojů za předpokladu, že takové informace pomáhají rozvíjet osobnost dítěte (čl. 17)
- děti mají právo na odpočinek, na trávení volného času ve hrách a oddechových aktivitách (čl. 31)
- svoboda účasti v kulturních a uměleckých oblastech (čl. 31).¹⁵

Můžeme tento dokument popsat jako souhrn základních práv dětí, které všechny členské státy OSN nesmí porušovat. Musí tuto úmluvu nejen přijmout, ale také zajistit její dodržování a vytvoření podmínek pro její fungování. V tom vidím významný pokrok a přínos Úmluvy o právech dítěte. Toto nařízení se týká i České republiky, dne 6. února 1991 vstoupil u nás v platnost Zákon č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte.

Úmluva je rozdělena do tří základních částí. První se týká samotných práv dítěte, druhá část se týká Výboru pro práva dítěte a závěrečná popisuje podmínky ratifikace, odstoupení od Úmluvy, apod.

První část je pak ještě dělena do čtyř okruhů práv dítěte:

- statutární právo (mít své jméno, znát své rodiče, apod.)
- právo týkající se rozvoje osobnosti
- právo sloužící k ochraně dítěte
- právo na zajištění účasti ve společenském životě.¹⁶

Některé pasáže z úmluvy se nám možná zdají samozřejmé, ale domnívám se, že toto v dřívějších dobách nebylo obvyklé a ani v dnešní době to není úplně jednoduché. Například ustanovení o právu dítěte na odpočinek rozhodně ne všichni rodiče respektují, nebo svoboda náboženství také bývá velmi výrazně ovlivňována rodiči, leckdy až do pozdního věku dítěte. Jistě by se našli rodiče, kteří o existenci této úmluvy nemají ani tušení.¹⁷

Co se týká věkové hranice, od které by na vlastní názory dětí měl být brán zřetel, článek 12 Úmluvy o právech dítěte žádnou spodní hranici neudává. Dítě si však vlastní stanoviska tvoří již velmi brzy a je nutné k nim přihlížet v souvislosti s duševním vývojem,

¹⁵ Srov. DUNOVSKÝ, J. *Úmluva o právech dítěte v České republice*, s. 7.

¹⁶ Srov. Tamtéž, s. 8.

¹⁷ Pro rodiče vyšla publikace s názvem „*Mati, tati, znáš má práva?*“, autorkou je Jana Votavová, vedoucí programu Participace a koordinátorka Národního parlamentu dětí a mládeže. Publikace se týká nejen Úmluvy o právech dítěte, ale také dává rodičům návod a rady při výběru mimoškolních aktivit.

Bližší viz.: <http://www.crdm.cz/view.php?cislocianku=2009082601>.

a tedy jeho zralostí. Některé země mají snahu tuto věkovou hranici určit, aby mohly ignorovat dětské názory právě s ohledem na jejich nízký věk. Úmluva však žádnou spodní hranici nepodporuje a neudává. Aby nedocházelo k diskriminacím a handicapům, je stále apelováno na dospělé, aby brali zřetel na vyjadřování dětských názorů. Dětem se také nabízí pomoc v podobě tlumočnicka nebo možnost vyjádřit se přes další osoby.¹⁸

Tato úmluva o participaci dětí a mládeže ještě výslovně nehovoří, nicméně se dotýká jejich různých forem (například čl. 15). Je to další z přínosů Úmluvy – zvýšení významu participace mládeže v oblasti rodinného prostředí, školních zařízení a společnosti.¹⁹

V České republice neexistují žádné právní normy, které by participaci přímo požadovali či charakterizovaly, dá se tak ale interpretovat právě Úmluva o právech dítěte, proto jí v této práci věnuji zvýšenou pozornost.

Po vydání Úmluvy vznikaly další smlouvy a dokumenty, které na ní přímo či nepřímo navazovaly: **Světová deklarace o přežití dětí, jejich ochraně a rozvoji a Akční plán k realizaci této deklarace.** Tyto dokumenty poukazovaly zejména na ochranu dětí před válkami, chudobou, hladem, chybějící zdravotní péčí, apod. Světový summit o dětech, který se konal v New Yorku 30. září 1990 a na kterém byly tyto dokumenty přijaty, již výslovně cituje spoluúčast samotných dětí: „*Při hledání partnerů se obracíme i k samotným dětem. Obracíme se na ně se žádostí, aby se této práci také účastnili.*“²⁰

Na konci minulého a počátku nového tisíciletí vznikaly dokumenty, které požadovaly čím dál větší spoluúčast mladé generace a zdůrazňovaly přínosy, pokud budou vytvořeny podmínky pro samostatný vývoj a klidný život mladých lidí. V roce 1995 byl na Valném shromáždění OSN přijat **Světový program činností pro mládež do roku 2000 a dále.** Tento program měl dokonce samostatnou pasáž o participaci mládeže, kde bylo psáno o nutnosti a důležitosti mladých lidí podílet se na vytváření budoucnosti. V programu bylo požadováno plnění těchto hlavních témat, které pokud se budou dodržovat, pomohou v prosazení participace:

- přístup mladé generace k informacím
- učit mladé znát svá práva

¹⁸ Srov. HODGKIN, R., NEWELL, P., *Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child*. Geneva, UNICEF 1998. s. 151.

¹⁹ Srov. VIDLÁKOVÁ, J. *Proč naslouchat žákům a podporovat jejich participaci na životě školy.*

²⁰ Srov. HOFBAUER, B. *Participace dětí a mládeže na životě společnosti*, s. 53.

- zodpovědná účast v oblastech politických, společenských a ochrany životního prostředí – měli by mít podmínky pro tvorbu plánů a jejich vyhodnocení
- podpora jak výchovná, tak finanční pro různá sdružení mládeže
- umožňování mezinárodní spolupráce, výměny informací a výměnných pobytů
- průběžné vysílání mladých zástupců na mezinárodní meetingy a přihlašování do shromáždění konaných OSN.²¹

Kolem roku 2000 docházelo k celé řadě různých setkání zástupců stávajících či nově vznikajících parlamentů a dalších participačních variant mládeže na evropské úrovni. Během dubna 2002 proběhl meeting Evropského parlamentu v Lublani. Tohoto setkání se účastnila také Česká republika a ze zástupců států Evropské unie pak dalších 10 států (například také Maďarsko nebo Slovinsko). Jednání probíhala převážně ve výborech, kde se tvořily úmluvy, články, jejich obhajoby a také oponentury. Pak vše probíhalo prostřednictvím pléna přímo v budově Evropského parlamentu. V programu byly přítomny různé oddechové a herní aktivity a jednotlivé týmy také dostaly prostor pro sdělení zkušeností a postřehů, například jaké připravují projekty, či charakteristiku různých úhlů pohledů na participační činnosti v rámci svých parlamentů.

V současnosti nadále pokračují aktivity, které přímo zapojují mladé lidi do dění ve společnosti, je jim nasloucháno při různých diskuzích v celé řadě oblastí, které se leckdy týkají i závažných problémů světa.²² V rámci posledního vývoje mohu uvést například **zasedání Valného shromáždění OSK k 10. výročí Úmluvy o právech dítěte** konané v květnu 2002 v New Yorku. Na jeho konání mělo zásluhy přibližně 800 nestátních organizací, 1,4 tis. delegátů, různé agentury OSN jako Mezinárodní organizace ILO, WHO²³ a řady dalších. Sněmu se zúčastnilo 72 zástupců států z celého světa, kteří hodnotili výsledky ochrany mladých lidí. Těsně před konáním tohoto zasedání, proběhlo Dětské fórum, tedy mládeže do 18 let, na kterém delegáti řešili hlavní otázky společenského dění, a pro valné zasedání přineslo mnoho užitečných témat, například:

²¹ Pro řadu států je taková účast naprosto běžnou záležitostí, v České republice to vládní instituce prozatím většinou stále odmítají.

²² Srov. HOFBAUER, B. *Participace dětí a mládeže na životě společnosti*, 53-56.

²³ World Health Organization - Světová zdravotnická organizace. Velmi významná organizace, která se zabývá nejrůznějšími oblastmi zdravotnictví a nemocí a podporuje spolupráci v celosvětovém měřítku.

- zabránit zneužívání práv dítěte (vykořisťování, násilí, zneužívání, apod.)
- zasadit se o řešení konfliktů mírovou cestou
- umožnit zdravotní péči pro všechny, snažit se o vymýcení HIV/AIDS.
- pracovat na odstranění příčin i následků dětské chudoby.²⁴

V prosazování participace v evropském měřítku funguje v současnosti **Evropský parlament mládeže**²⁵, který byl založen v roce 1987 ve Francii. Tvoří ho studenti a učitelé ze 34 zemí Evropy a je politicky nezávislý. Jeho prostřednictvím se mohou mladí lidé setkávat, sdílet zkušenosti z řady oblastí a politických událostí. V roce 1996 vznikla další organizace s celoevropskou působností, která má v programu prosazování zájmů mladých a podporování jejich spoluúčasti na integraci Evropy. Jedná se **Evropské fórum mládeže**²⁶. Sdružuje 98 rad a jiných organizací mládeže. Prostředníkem mezi radami, parlamenty, ale také důležitými organizacemi, jako jsou Evropská unie nebo Rada Evropy, je organizace **Planeta Mládež**.²⁷ Byla založena v roce 1997 a také se snaží o organizování nejrůznějších setkání mládeže.²⁸

1.3 Participace jako aktuální téma

Dá se konstatovat, že již v tomto století se děti dožijí řady společenských událostí, jejichž rychlý sled vychází nejen z dnešního globálního pojetí světa, ale také z rychlého vývoje a změn v oblastech vědy a techniky. Již dávno neplatí, že by děti měli daný model budoucího života tak, jako to bývalo dříve. Dnes mají děti mnohem širší možnosti, jak se svým životem naloží. Proto je důležité, aby mladí přijímali změny, které na ně čekají a které sice nelze vždy jednoznačně předvídat, ale lze na ně pružně reagovat, a tak se s nimi lépe vypořádat.²⁹

²⁴ Srov. HOFBAUER, B. *Participace dětí a mládeže na životě společnosti*, s. 58.

²⁵ EYP - European Youth Parliament.

²⁶ YFJ - The European Youth Forum.

²⁷ Srov. Youth PLANET – Youth Participation in Local Authorities Network in Europe Today.

²⁸ Srov. KAPLÁNEK, M., KOČEROVÁ, M. *E-pedagogium*, s. 33.

²⁹ Srov. Tamtéž, s. 21.

Ve vyspělých zemích mají v dnešní době díky rychlému vývoji mladí lidé problémy se socializací a hledáním smysluplného uplatnění ve společnosti. To, o čem sní a co si přejí, bývá často zničeno realitou a z toho vyplývají i následná zklamání. Takový pesimismus znamená pasivitu či nedůvěru v různé instituce, jako jsou církve, odbory, svazy, apod. Mladí pak nemají chuť v těchto organizacích cokoliv podnikat. Pokud společnost vytvoří prostor pro nový směr v participaci mládeže na nejrůznějších programech ve sdruženích škol, domů mládeže, církvích a mnoha dalších organizací, kde se mohou sdružovat mladí lidé, povede to ke zmenšování propasti mezi mládeží a dospělými. Mladí by měli více rozhodovat o dění kolem nich.

Tento princip využívají například Dánsko nebo Německo. V řadě svých projektů k participaci přistupují tak, aby byla na co nejvyšší úrovni, aby mladí získávali zkušenosti s demokratickým jednáním v místech, kde se denně zdržují.³⁰

1.4 Definice participace

Na pojem participace lze nahlížet z více úhlů, vzhledem k zaměření této práce je pochopení tohoto pojmu nutností. Participace mladých lidí na životě společnosti by měla být v popředí zájmu každého člověka. Termín participace je ve slovnících cizích slov překládán jako podíl či účastenství.

S pojmem participace se nejčastěji setkáváme ve třech rovinách. V rovině politické, ekonomické a sociální (v rámci sociálních vztahů). Právě politický úhel pohledu je nejčastějším pro její definice.³¹ V Bílé knize Evropské komise je participace mladých na životě společnosti charakterizována jako „ ... zajištění, aby se s mladými lidmi diskutovalo a aby byli více zapojeni do účasti na rozhodování, která se jich týkají a obecněji, zapojeni do života svého společenství.“³²

Participace úzce souvisí s demokracií, kde je participace v podstatě její podskupinou, pokud demokracii chápeme jako způsob soužití a ne jako způsob politického působení. Je nutné podotknout, že někteří politici bohužel očekávají, že řada voličů s nezájmem o jakékoliv politické dění postoupí svoje práva (myšleno participační, tedy volební) právě

³⁰ Srov. Tamtéž, s. 22.

³¹ Srov. KAPLÁNEK, M., KOČEROVÁ, M. *E-pedagogium*, s. 19.

³² CZP. Bílá kniha EK – *Nový podnět pro evropskou mládež*.

na jejich politické strany, což ale není správné chápání souvislosti participace a demokracie tak, jak jsem uvedla.³³

Cílem participace je rozvoj osobnosti mladých lidí, který je zaměřen na jejich sebepojetí, seberealizaci, sebehodnocení. Prostřednictvím participace dochází k osvojování sociálních hodnot, které se v konečném důsledku projevují v zájmu, ochotě a odpovědnosti mladých vůči společnosti. Nenásilná a správně praktikovaná participace vede mladé lidi k rozvoji jejich schopností či dovedností v komunikaci napříč různými spektry společnosti. Vede ke správnému chápání informací a v neposlední řadě také k přijetí odpovědnosti sám za sebe a za rozhodování.³⁴

Význam participace velmi dobře charakterizuje Hofbauer, který uvádí: „*Participace ovšem není pouhou metodickou nebo technickou záležitostí, nýbrž daleko širším a hlubším konceptem. Umožňuje v průběhu činnosti poznávat a osvojovat si demokratické hodnoty přístupem každého ke vzdělání a aktivitám volného času - uplatněním myšlenek rovnosti a interkulturality - využíváním informací s lidskou tváří.*“³⁵

Participace patří neoddělitelně k demokratické kultuře vyspělých zemí. Význam má již zmiňovaná **politická** participace, která zjednodušeně řečeno představuje volební právo, ale také **občanská**, jejíž hlavní význam je ve sjednocování společnosti.³⁶ Jak politická, tak občanská participace se však často prolínají a mají řadu souvislostí.

Vidláková cituje Harta a upozorňuje, že pro participaci je nutné stanovit určitá kritéria, která rozliší skutečnou participaci od falešné. Skutečná participace znamená opravdové aktivní zapojení mladých nejen na průběhu samotných programů, ale také při jejich plánování a vyhodnocení. Falešnou participaci si můžeme představit jako pasivní přístup mladých, pouze tedy plní představy a požadavky svých vedoucích, aniž by nějak aktivně mohli program měnit ať již ve fázi přípravy či realizace.³⁷ Jasnou představu o těchto hranicích dává žebříček stupňů participace R. Harta.

³³ Srov. KAPLÁNEK, M., KOČEROVÁ, M. *E-pedagogium*, s. 19.

³⁴ Srov. KAPLÁNEK, M. TF. JCU. *Studijní text k předmětu Formy participace v PVČ.*

³⁵ HOFBAUER, B. *Participace dětí a mládeže na životě společnosti*, s. 27.

³⁶ Srov. KAPLÁNEK, M. TF. JCU. *Studijní text k předmětu Formy participace v PVČ.*

³⁷ Srov. VIDLÁKOVÁ, J. *Podoby žákovské participace*. [on-line] Dostupný z WWW:

<http://clanky.rvp.cz/clanek/o/z/1675/PODOBY-ZAKOVSKÉ-PARTICIPACE.html/>.

1.4.1 Stupně participace

Jedním z užitečných nástrojů, jak rozpoznat úroveň participace, je osmistupňový žebříček participace podle R. Harta. S. Arnsteinová charakterizovala v roce 1996 osm stupňů účasti obyvatel USA na veřejných procesech plánování. Z jejího modelu vycházel později právě Hart, který tento model týkající se dospělých, aplikoval na výchovu dětí a mládeže ve školních a mimo školních zařízeních. Stupně jsou řazeny podle míry náročnosti a také podle míry účasti mladých na rozhodování. Smyslem tohoto hodnocení je možnost hodnocení zapojení mladých do rozhodovacích programů v odstupňovaných fázích.

Dle Harta začíná opravdová participace od čtvrtého stupně, nižší stupně představují participaci pasivní, proto jsou takto také rozděleny. Pro první tři stupně participace je charakteristické nejen chybějící zapojení žáků do rozhodovacích procesů, ale také jejich nedostatečná informovanost o obsahu a smyslu aktivit, kterých se účastní.

První, nejnižší stupeň participace, označuje Hart *manipulací* (manipulation) - žáci jsou pasivními příjemci rozhodnutí vedoucích (učitelů). Často zcela nechápou toto rozhodnutí a důvody, které jim předcházely. Spíše se tedy jedná o uplatnění zájmů učitelů než žáků. Druhý stupeň je označován jako *dekorace* (decoration) - učitelé připravili program, na kterém se žáci aktivně podílí, program ale nemění a jejich informovanost o průběhu je jen částečná. Pro třetí stupeň je použit anglický výraz *tokenism*. Označuje formální participaci, kdy jsou žáci sice přítomni při přípravě a realizaci programu, ale přitom zůstávají plně závislí na rozhodnutí dospělých.³⁸

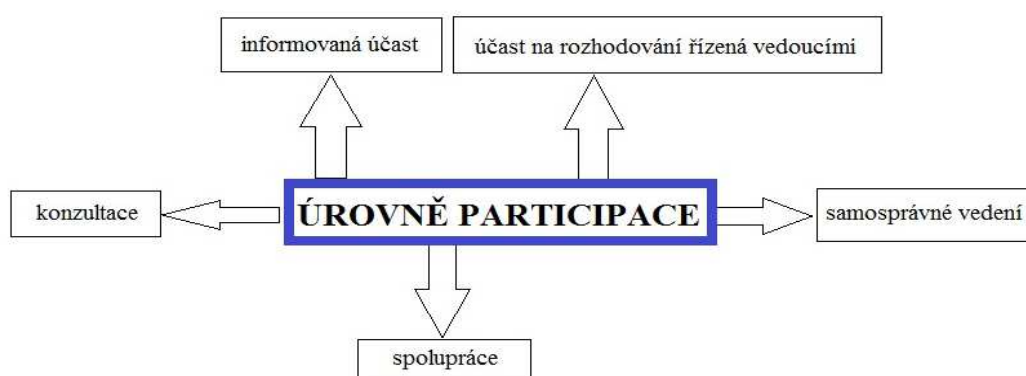
Od čtvrtého stupně můžeme mluvit o *skutečné participaci* – čtvrtý stupeň můžeme označit jako *informovanou účast*. O programu sice rozhodují dospělí, ale děti (žáci) jsou velmi dobře informováni, takže se mohou zapojit skutečně aktivně a s nadšením. Rozumí totiž celému programu, chápou souvislosti a smysl aktivit. Vedoucí (učitelé) fungují jako iniciátoři, rozhodují o konečné podobě programu, ale účastníkům naslouchají a berou ohled na jejich postoje. Dalším stupněm participace je *konzultace*. Na tomto stupni dospělí rozhodují teprve po konzultaci s dětmi, takže jejich názory nejen vyslechnou, ale také je zohlední při rozhodování. Šestý stupeň představuje *spolurozhodování*. Aktivity jsou sice

³⁸ Srov. VIDLÁKOVÁ, J. *Podoby žákovské participace*.

iniciovány a řízeny dospělými, ale děti se účastní jako partneři rozhodování (mají při rozhodování konkrétní práva).³⁹

Můžeme tvrdit, že cílem participačního procesu je schopnost mladých lidí samostatně řídit své záležitosti. Proto dalším stupněm participace je *samospráva*: program plánují a organizují děti samy, dospělí jim s organizací pomáhají. To ovšem ještě není vrchol participace: nejvyšší (osmý) stupeň je ten, kdy děti, které jsou iniciátoři aktivit, pozvou ke spolupráci a k spolurozhodování dospělé.

Hartův model Kaplánek aplikoval na prostředí volného času. Tento model ovšem vyznívá hierarchicky – hodnotí jednotlivé stupně, a tedy i vyspělost participace. Oproti Hartovu modelu můžeme uvést jako alternativu model Tresederův, který pracuje se stejnými modely participace jako Hart, ale neřadí je hierarchicky za sebe; spíše je uvádí jako různé varianty. Přitom ovšem pracuje pouze s modely skutečné participace (podle Hartovy stupnice se jedná o stupně 4-8). Tresederova představa vytváří následující schéma:

Obr. č. 1 Úrovně participace

Zdroj: Vlastní s využitím: KAPLÁNEK, M. TF. JCU. Studijní text k předmětu Formy participace v PVČ. [on-line] [cit. 2012-01-10] Dostupný z WWW: <http://www.tf.jcu.cz/getfile/52bfd22059531e92>.

³⁹ Srov. KAPLÁNEK, M. TF. JCU. *Studijní text k předmětu Formy participace v PVČ*.

1.4.2 Formy participace

Vedle výše uvedených stupňů můžeme dále charakterizovat sedm forem participace. Jedná se o *příležitostné zapojení* formou jednorázových akcí, například petice, demonstrace, meetingy, často za účelem vyjádřit svoje názory. Patří sem také sbírání informací dospělými (ankety, dotazníky), nebo naopak předání informací dětem od dospělých. Jedná se tak většinou o řešení nějakého konkrétního problému. Ale v příležitostném zapojení se také může jednat o začátek postupného zapojování účastníků do vedení či rozhodování.

Další – z hlediska pedagogického snad nejvýznamnější – formou je *každodenní participace* na chodu zařízení, obcí atd. – tato forma vyvolává dojem, jako by šlo o spontánní proces, takže někdy probíhá s jistou samozřejmostí, jako *mimochodem*. Ve skutečnosti se ovšem jedná o dlouhodobý proces, který v sobě zahrnuje také řešení aktuálních každodenních problémů, které nelze vždy naplánovat. Často se přitom využívají již existující procesy, zvyky a zkušenosti z minulosti. Při realizaci této formy participace se vytváří spontánní participační kultura, která je součástí výchovy demokratického občana. V kontextu pedagogiky volného času můžeme každodenní participaci považovat za „výchovu skrze participaci (a) k participaci“.⁴⁰ Z výše uvedeného lze vyvodit, že právě každodenní participace může být dobře uplatněna v zařízeních volného času, kde díky častému a poměrně dlouhodobému setkávání mladých, dochází k řešení problémů či nejrůznějších situací touto formou.

Jednou z nejčastějších forem participace na řízení nějaké organizace (v politickém i společenském životě) je *reprezentativní forma participace*: občan (člen organizace) se neúčastní jednání osobně, ale dá mandát svému zástupci (delegátovi), který většinou bývá volen širší skupinou. Jedná se tedy o participaci nepřímou. Typickým příkladem jsou školní parlamenty, různé zastupitelské orgány mládeže ve školních zařízeních. Může se také jednat o zástupce mladých lidí v občanských sdruženích, která tvoří zejména dospělí. Často bývá tento princip využíván v různých sportovních klubech, kde se mladí sportovci účastní grémií dospělých. Další ukázkou reprezentativní participace je zastupování členů organizací na jejich širších grémiích, jako příklad uvedu organizaci Junák, kde se jedná o zastupování jednotlivých junáckých oddílů.⁴¹

⁴⁰ Podrobněji viz Kapitola 1.7 *Participace mládeže v souvislosti s pedagogikou*.

⁴¹ Srov. KAPLÁNEK, M. TF. JCU. *Studijní text k předmětu Formy participace v PVC*.

Vedle reprezentativní formy participace se ve společenském a politickém životě často využívá participace formou *otevřeného shromáždění (fóra)*. Na rozdíl od reprezentativní formy se zde jedná o participaci přímou, to znamená, že je využíván princip členských schůzí v nejlepším případě kompletní skupiny, které se dané téma týká (občanské sdružení, schůze členů internátu, apod.). Taková setkání mohou probíhat v pravidelných intervalech, nebo až případech, kdy vyvstane nutnost je svolat. Význam těchto fór spočívá v tom, že se při setkáních (schůzích, shromážděních) mohou vyjadřovat nejrůznější osoby z velmi širokých skupin, a mohou tak vyjádřit svůj názor k důležitým otázkám daného problému. Děti tak mohou vystupovat na setkáních dospělých, kde se mohou v širokém okruhu vyjádřit (bez možnosti rozhodujících či zastupujících mandátů).

Zvláštní, dnes také dost rozšířenou formu participace představuje *participace na projektech*. Její výhodou je, že se předpokládá projekt s jasnou strukturou a konkrétním cílem: například zřízení počítačové učebny ve škole musí mít předem určený časový rámec, takže bývá pečlivě připraven. Spoluúčast mladých bývá tím intenzivnější, čím více se jich samotný předmět projektu dotýká. Míru participace ovšem také ovlivňuje to, v jaké fázi rozpracovanosti jsou k projektu přizváni a jakým způsobem. Projektová participace nám dává na výběr z celé řady možností, jak ji realizovat. Od zřízení trvalých pracovních skupin až po organizování různých workshopů, moderovaných rozhovorů, brainstormingu, atd.⁴²

Dnes se participace dosahuje nejen bezprostřední (osobní) účastí na rozhodovacích procesech, ale také zprostředkovaně – přes média. Proto mezi moderní formy participace patří také *mediální participace*. Jak název napovídá, jedná se o účast mladých lidí na komunikaci se sdělovacími prostředky. Nejde jen o účast na článkách v novinách či pořadech v televizi, ale také třeba vydávání školních věstníků a v dnešní době využívání velmi silného komunikačního nástroje, kterým je internet. Mladí lidé umí internet velmi dobře ovládat, je možné jejich participaci podpořit třeba tvorbou vlastních webových stránek, nebo rozesláním informačních e-mailů.

Speciální a velmi významnou formu participace – zejména na politickém životě – představuje účast na volbách. Při volbách do parlamentu a samosprávných orgánů deleguje občan svoje právo na participaci na rozhodování na poslance či jiného zástupce. Může se ale jednat i o volební participaci na vysokých školách, a v řadě dalších důležitých organizací. Při využívání této formy participace dochází často ke dvěma nežádoucím

⁴² Srov. KAPLÁNEK, M. TF. JCU. *Studijní text k předmětu Formy participace v PVC*.

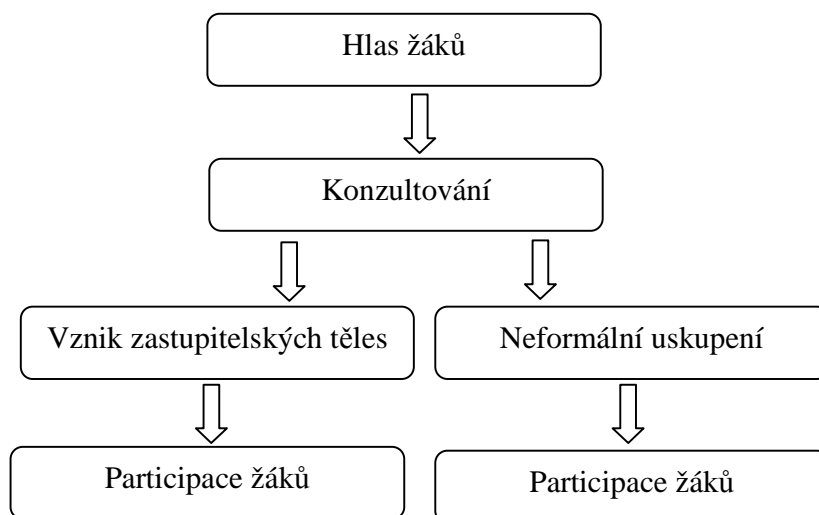
situacím, a sice buď k velké pasivitě účastníků, nebo k jejich manipulaci. Řada mladých lidí zůstává k politickým otázkám lhostejná, jejich laxní přístup vychází většinou z pocitů bezmocnosti cokoliv změnit, své volební právo tedy nevyužívají. Může se tak stát, že se určitá část voličů stává vhodným objektem pro zkušené politické manipulátory.⁴³

1.4.3 Směry participace

V participaci můžeme hovořit o dvou základních směrech – „zdola“ a „shora“. **„Participace zdola“** probíhá tak, že účastníci nejdříve vyjádří své názory, přání, stanoviska a až poté přichází vlastní participace. To znamená, že až potom, co jsou vyslechnuty a zhodnoceny názory, jsou vytvořeny patřičné podmínky, aby participace probíhala, například utvoření samosprávy v dané skupině účastníků.

„Participaci shora“ probíhá přesně naopak, nejdřív se tedy vytvoří prostředí (podmínky) participace a pak probíhá samotná participace. Jako příklad využiji již zmíněnou samosprávu – nejdříve je vytvořena samospráva a až poté se mohou členové vyjadřovat.

Oba modely (v obecném pojetí) si můžeme prohlédnout v přehledné grafické podobě na následujících obrázcích.

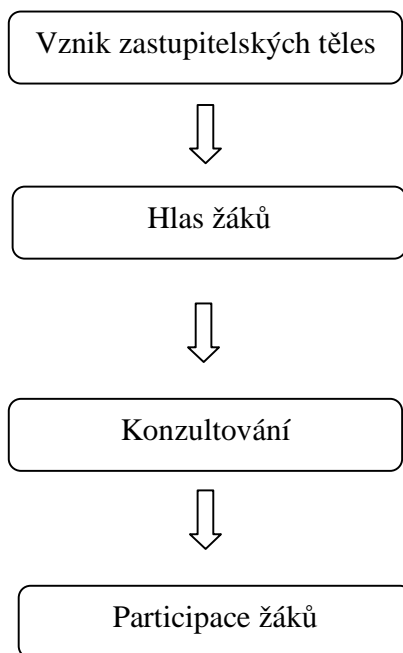

Obr. č. 2 Model „participace zdola“

Zdroj: KAPLÁNEK, M. TF. JCU. Studijní text k předmětu Formy participace v PVČ. [on-line].

⁴³

Srov. Tamtéž.

Obr. č. 3 Model „participace shora“

Zdroj: KAPLÁNEK, M. TF. JCU. Studijní text k předmětu Formy participace v PVČ. [on-line].

Jak participace „zdola“ tak „shora“ se ve velké míře uplatňují ve školních zařízeních a výzkumy ukazují, že častěji dochází využívání modelu „participace shora.“, ačkoliv oba modely se snaží o jedno a to samé – lépe zapojit žáky či členy do dění. Není však nutné oba modely od sebe striktně oddělovat, záleží vždy na konkrétních podmínkách v daném zařízení.

Na závěr této kapitoly ještě upozorním, že kromě výše charakterizovaných stupňů, forem a směrů, můžeme participaci dále dělit dle rozličných kritérií, například dle zaměření, organizační formy, to znamená, zda je v dané skupině vytvářena rovnost v rozložení rozhodovacích pravomocí, zda existuje vzájemná pomoc ve skupině, atd.

Dalším využívaným dělením participace je, zda se jedná o **závaznou** participaci, která funguje tak, že participační - rozhodovací práva vedoucího přecházejí do rukou účastníků. *Nezávazná* pak spočívá ve vzájemném poskytování nejrůznějších informací vedoucího a účastníků.⁴⁴

⁴⁴ Srov. KAPLÁNEK, M. TF. JCU. Studijní text k předmětu Formy participace v PVČ.

1.5 Význam participace v práci s dětmi a mládeží

Na otázku, proč je participace mladých tak významná, nelze odpovědět jednou větou. Jak vyplývá z předchozích kapitol, přijímání mladých do rozhodovacích procesů či jiných aktivit nebylo vždy jednoduché.

Autoři již ale dávno poukazují a leckdy i prosazují myšlenky v tom smyslu, že pokud se chce organizace efektivně rozvíjet, musí také naslouchat hlasu jejich členů. Na potenciál, který participace nabízí, je třeba nahlížet ze dvou úhlů pohledu. Prvním je pohled členů, pro které je z řady důvodů uvedených v této práci přínosná, ale i z pohledu samotných zařízení, které s mládeží pracují (školy, domy dětí a mládeže, atd.), neboť správné a opravdu aktivní začlenění jejich členů podporuje jejich další rozvíjení.⁴⁵

Zajímavý pohled na význam participaci dětí a mládeže v organizacích dává zahraniční, konkrétně německá literatura, kde participace často funguje na principu otevřené práce, což znamená práce s mládeží v otevřených organizacích, které jsou jiného charakteru než SVČ či DDM v České republice. Participačně utvářená práce s mládeží umožňuje na jedné straně, aby si děti a mládež uvědomily vlastní zájmy a aby se aktivně zasazovaly za své přání a potřeby. Na druhé straně zprostředkovává respekt k potřebám jiných a otevírá pohled na spoluutváření sociální komunity. Organizace, které pracují s dětmi a mládeží na principu otevřené práce, jdou zřetelně dále než jen ke spoluúčasti v zařízeních a otevírají ve vztahu k spoluúčasti dětí a mládeže tři okruhy úkolů:

1. podpora spoluúčasti uvnitř zařízení
2. podpora dětí a mládeže v zasahování do jejich vlastního životního světa
3. aktivní (spolu)utváření komunální spoluúčasti.

Uvnitř těchto otevřených zařízení pro práci s dětmi a mládeží jde o to, vytvořit dostatečné možnosti pro spoluúčast rozdílných věkových a cílových skupin. Pod to spadá spoluúčast vztahující se ke každodenním situacím a konfliktům stejně jako strukturálně zajištěná spolurozhodovací grémia.

Konkrétní cíle mohou znít například tak, že:

- spolupracovníci podporují rozvoj vlastních představ dětí a mládeže
- existují místa k vyzkoušení vlastních představ

⁴⁵ Srov. VIDLÁKOVÁ, J. *Proč naslouchat žákům a podporovat jejich participaci na životě školy.*

- u všech rozhodnutí tým kontroluje, jestli názory dětí a mládeže dostatečně zvažil
- konflikty budou urovnávány partnersky a budou vyšetřeny i potřeby, které ke konfliktům vedly
- návštěvníci domů mládeže budou kvalifikováni k zastupování zájmů
- existují fóra (grémia všech zájmových skupin, valná shromáždění atd.), ve kterých můžou být rovnoprávně zastupovány zájmy a názory
- návštěvníci domů mládeže se účastní plánování programu a utváření prostorů.⁴⁶

Jestliže se podíváme na význam uplatňování participace již ve fázích plánování, autoři studií⁴⁷ popisují řadu přínosů. Mladí budou moci využívat efektivní a připravené formulace pro sdělení svých přání a potřeb, a tím bude docházet k využívání prvků komunikativní strategie. Tím, že přání a potřeby jsou sdělovány srozumitelně a v rámci komunikační strategie, dochází k přehlednému a srozumitelnému (transparentnímu) plánování. V rámci diskuzí a hledání kompromisů dochází při řešení k rozšíření oblastí, které se daného tématu týkají. Protože mladí mají za projekt určitou zodpovědnost, dochází k větší zainteresovanosti mladých, jsou pro práci více zaujati a stávají se tak *experty* nejen pasivními konzumenty rozhodnutí.

Takové plánování však přináší i určité nevýhody. Jednou z hlavních nevýhod je, že celý projekt může doznat zpoždění nejčastěji z důvodu nutnosti řešit větší počet konfliktních situací. Pokud se však tyto konflikty řeší již v počátečních stádiích plánování, nejen že je možné rychlé řešení, ale v budoucnu mohou tyto předem vyřešené oblasti pomoci předcházet negativním stanoviskům při realizaci.⁴⁸

⁴⁶ Srov. ULRICH, D., STURZENHECKER, P. *Handbuch Offene Kinder-und Jugendarbeit*, s. 158.

⁴⁷ Autory těchto analýz z 90. let minulého století jsou němečtí autoři Thierisch, Lindner/Vatter, Popp, Nikles/Kordfelder/Iffland/Szlapka.

⁴⁸ Srov. KAPLÁNEK, M. TF. JCU. *Studijní text k předmětu Formy participace v PVČ*.

1.6. Specifika participace dětí a mládeže

Jestliže hovoříme o participaci dětí a mládeže, je třeba si uvědomit, že se pohybujeme v poměrně širokém věkovém rozmezí.⁴⁹ Z toho vyplývá různá schopnost dětí na participaci reagovat, jež vychází z rozdílných vývojových stupňů věku i individuálních schopností.

Stále diskutovaným tématem je, od kdy, přesněji od jakého věku je možné participaci dětem vštěpovat. Němečtí autoři Stange a Tieman zastávají myšlenku, že to může být již poměrně brzy – od útlého věku, ale je třeba vzít na vědomí a pečlivě zvážit různá vývojová a psychologická stádia, ve kterých se děti mohou nacházet.⁵⁰

Richard Schröder, jeden z nejvýznamnějších autorů různých úvah o participaci, uvádí: „*Participace neznamená „pustit děti k moci“ anebo „předat dětem velení“.* Participace znamená sdílet rozhodnutí, které se týkají vlastního života a života společenství, a společně nalézat řešení problémů.“⁵¹ Mladí dle jeho názoru nemají vyšší míru kreativity či demokracie než dospělí, ale vnímají svět kolem nás jinak, a proto přináší do participačních procesů nové úhly pohledu, jiné perspektivy či novátorské myšlenky.

Claudia Nolte vystihuje souvislosti politiky a participace následovně: „*Politika zaměřená na děti není jenom politikou pro děti, ale také politikou s dětmi a skrze děti. Z jakého důvodu se děti vylučují třeba z rozhodování o zařízení hřiště nebo cesty, kudy chodí do školy, nebo kde bydlí? Proč by neměly být slyšet protesty dětí a mladých lidí proti uzavření nějakého střediska mládeže? Proč by děti neměly mluvit do toho, jak vypadá všední den ve škole? Děti jsou přece experty v oblasti, která je jim vlastní a společnost by se neměla této kompetence zříkat.*“⁵²

Dle studijních materiálů Kaplánka, se můžeme na participaci mládeže dívat jako *cíl* nebo jako *cestu*: „*Když se díváme na participaci jako na cíl, tak máme před očima participaci jako realizaci poslání zodpovědného občana, pokud vnímáme participaci jako cestu, tak nám jde spíš o zajištění podmínek a forem k spoluúčasti a zapojení mladých lidí ve společenském životě.*“⁵³

⁴⁹ Podrobněji viz Kapitola 2.3 Děti a mládež.

⁵⁰ Srov. KAPLÁNEK, M., KOČEROVÁ, M. *E-pedagogium*, s. 23.

⁵¹ Tamtéž.

⁵² KAPLÁNEK, M. TF. JCU. *Studijní text k předmětu Formy participace v PVC*.

⁵³ KAPLÁNEK, M. TF. JCU. *Studijní text k předmětu Formy participace v PVC*

Aktuálním tématem je, jak mladé lidi vychovávat tak, aby prvky a principy participace nenásilně přijali, aby se plynule staly součástí jejich životů na dlouhou dobu. Děti a mládež je potřeba zapojovat do projektů, které je motivují k vlastním myšlenkám, názorům, kde si mohou procvičovat principy participace na konkrétních situacích. Výchova, která ponese jasné znaky participace, by ale měla mít počátky již dříve, než ve školách či ve střediscích volného času. Děti by se měly setkávat se základními principy participace již ve svých rodinách, později ve školách by dále pokračovaly. V konečném důsledku pojetí participace je tedy důležitá také výchova rodiny. Docenění tohoto vlivu tak dává dobrý základ pro rozvíjení demokracie její důležité části participace, v celé společnosti.⁵⁴

Další otázkou je, jak mladé lidi přesvědčit, že by měli mít zájem zapojovat se do událostí, které se týkají jejich životů. Jak v nich probudit pocit potřeby se na takových věcech podílet, obzvláště v dnešní době, kdy můžeme často pozorovat jejich apatii a nechuť cokoliv podnikat. Ve vyspělé demokratické společnosti by měla být o toto snaha. Jak je uvedeno výše, děti se musí učit participaci od útlého věku již ve svých rodinách. Ale dítěti je třeba vymezit způsoby, jak se může podílet na celkové komunikaci, a musí za to také nést určitou míru zodpovědnosti, to znamená v rozumné míře nést důsledky svých činů.⁵⁵

1.7 Participace mládeže v souvislosti s pedagogikou

Souvislosti participace a pedagogiky se vyskytují již v knize *Zákony školy* dobře spořádané (vydáno v roce 1657, neboť původní text se nedochoval) Jana Amose Komenského, který je považován za zakladatele moderní pedagogiky. Tato kniha byla v podstatě školním řádem školy, objevují se v ní dekurioni, což byli desátníci tvořící jakousi školní radu starších žáků. Funkce těchto desátníků a jejich zástupců byla v dohlížení na dodržování pořádku, dobrých mravů a vypomáhání učitelů s učením. V našich zemích v dobách První republiky můžeme také nalézt myšlenky participace. Jedná se například o pedagoga Václava Příhodu (1889-1979), který mimo jiné prosazoval zřízení žákovských samospráv.

Před rokem 1989 v době komunistické totality byla možnost jak politické, tak zejména té občanské participace často omezována. Lidé se nemohli svobodně a bez obav účastnit důležitých rozhodovacích schůzí. V západním světě docházelo kolem roku 1968 k řadě

⁵⁴ Srov. KAPLÁNEK, M., KOČEROVÁ, M. *E-pedagogium*, s. 23-24.

⁵⁵ Srov. KOVAŘÍK, J. *Dětská práva, právní povědomí, participace dětí a sociální služby*, s. 144.

studentských protestů za účelem jejich zviditelnění a emancipace. V České republice však totalitní režim hlídal a důsledně potlačoval jakékoliv projevy svobody a demokracie, proto se zde tyto události neprojevíly. Neprobíhaly ani žádné odborné semináře či diskuse o principech participace. Není divu, že tato oblast tedy nepronikla do povědomí politických, vedoucích pracovníků a dalších oborů, které se věnují práci s mládeží. Z těchto důvodů se v současné době příliš nepočítá s mladými lidmi při rozhodování či diskusích. Týká se to dokonce i těch oblastí, které se mladých bezprostředně týkají.⁵⁶

Po roce 1989 u nás došlo ke zcela zásadní změně celé společnosti, vyvolané převážně studentskými iniciativami. Vypadalo to na velké změny i v oblasti participace, bohužel k tomu nedošlo a politický či společenský vývoj byl velmi brzy opět v rukou klasických – profesionálních politiků.

Vzhledem k výše popsaným okolnostem je vcelku pochopitelné, že principy participace mladých se do pedagogické praxe dostávají velice pomalu.⁵⁷ Jestliže prostudujeme literaturu zabývající se participací, zjistíme, že podniky běžně sbírají informace o tom, co jejich zákazníci či pracovníci chtějí, jak jsou spokojeni s tím či oním. Můžeme číst různé teorie o přínosech takových výpovědí, jak podniky tímto způsobem získávají cenné informace, které slouží ke zkvalitnění služeb, výrobků, apod. Ovšem v oblasti pedagogiky se takový přístup diskuzí či průzkumů účastníků (žáků, členů kroužků, studentů, apod.) příliš nevyskytuje a není běžné tímto způsobem zapojovat členy do dění školy či výchovného zařízení.⁵⁸

Dospělí občané umožňují dětem a mládeži jejich participaci. Její podporování by mělo být součástí stanov a výchovných předpisů, aby mohla participace správně probíhat. Pokud není participace připravena i po této stránce, nebude správně probíhat. Pedagogičtí pracovníci by měli spoluúčast plánovat tak, aby si mladí vytvářeli správné názory a dokázali se pohybovat v mantinelech demokracie.

Participativní pedagogiku můžeme charakterizovat jako: „...*výchovu skrze participaci a k participaci*.“⁵⁹ Za správně cíleného vlivu dospělých a pedagogických pracovníků, budou z mladých lidí vyrůstat aktivní angažované osobnosti a budou vyrovnávat nízkou účast mládeže na veřejných věcech, která je tak typická pro současnou dobu.⁶⁰

⁵⁶ Srov. KAPLÁNEK, M. TF. JCU. *Studijní text k předmětu Formy participace v PVČ*.

⁵⁷ Srov. Tamtéž.

⁵⁸ Srov. VIDLÁKOVÁ, J. *Proč naslouchat žákům a podporovat jejich participaci na životě školy*.

⁵⁹ KAPLÁNEK, M. TF. JCU. *Studijní text k předmětu Formy participace v PVČ*.

⁶⁰ Srov. Tamtéž.

Poslání participační pedagogiky znamená prosazování základních principů pedagogiky právě do oblastí participace. Jak již bylo uvedeno, participace v jejím správném chápání souvisí s demokracií. Mladí lidé se v prostředí, kde je možné bez obav a svobodně hovořit, lépe učí, ale také lépe naslouchají principům participace.⁶¹

Pedagogičtí pracovníci by měli brát ohled na to, že děti se často cítí uvolněněji při vyjadřování svých názorů a přání, jestliže nejsou pod přímým dohledem svých vedoucích. Ve vzájemné komunikaci dochází k celé řadě odlišností již jen z toho důvodu, že komunikace dospělých je odlišná od komunikace mládeže. Toto musí brát na zřetel nejen samotní pedagogičtí pracovníci, ale také například oblast mediální komunikace, tedy sdělovací prostředky. Často se stává, že děti, které jsou pozvány k participaci formou rozhovorů či komentářů, nemohou správně reagovat na připravené otázky, neboť reportéři nejsou schopni je připravit tak, aby jim děti rozuměly.⁶²

Participativní pedagogika by měla brát v úvahu rovnoprávnost dětí a dospělých. Ze strany vedoucích pracovníků by měla být patrná trvalá snaha o odstraňování vlivu na mladé lidi od někoho jiného, měli by podporovat prosazování účelných postupů, prosazovat nezávislost a rovné příležitosti nejen v rámci svých *hodin*, ale také v každodenním životě. Komunikace v participativní pedagogice by měla probíhat ve vzájemné interakci a toleranci. Měla by také umožňovat úvahy vstřícnosti budoucnosti v různých úhlech pohledu a tím rozvíjet fantazii.⁶³

Než přejdu k samotným organizacím, které se zabývají volným časem dětí a mládeže, uvedu několik hledisek, která nám mohou pomoci zjistit, zda v dané organizaci panuje demokratická participace, nebo zda se k tomu organizace přibližuje, či zda se spíše oddaluje.

- Účastníci v procesu participace vědí na koho se obrátit, kdo jim může pomoci.
- Celý průběh participace je přizpůsobován jejich schopnostem.
- Tyto jejich schopnosti nestagnují, ale dále se během průběhu participace rozvíjí.
- Nedochozí ke zdržení a prodlevám mezi vyjádřením a realizací přání účastníků.

⁶¹ Srov. VIDLÁKOVÁ, J. *Proč naslouchat žákům a podporovat jejich participaci na životě školy*.

⁶² Srov. KOVAŘÍK, J. *Dětská práva, právní povědomí, participace dětí a sociální služby*, s. 150.

⁶³ Srov. KAPLÁNEK, M. TF. JCU. *Studijní text k předmětu Formy participace v PVC*.

- Při využívání konkrétních metod je brán zřetel na věk, situaci a také různé potřeby chlapců a děvčat.
- Na participaci (rozhodování) se podílejí buďto všichni účastníci přímo, nebo se na rozhodování podílejí jejich (účastníky zvolení) zástupci.
- Participační proces je součástí nějakého lokálního působení (například spolupráce s daným městem, kde se organizace nachází).
- Výchova k participaci probíhá od nízkého věku účastníků a má trvalý charakter.⁶⁴

1.8. Dílčí shrnutí

Jestliže shrnu tuto kapitolu, uvědomělý přístup dospělé společnosti k participaci dětí na důležitých celosvětových jednáních je charakteristický až pro současnou dobu. Dříve nebylo vůbec obvyklé, aby nějakému důležitému sjezdu předcházelo jednání samotné mládeže a co více, v dnešní době mají výsledky jejich práce mnohem větší váhu u samotných dospělých. Dospělí si mnohem více uvědomují příspěvek mladé generace k těmto diskuzím.

Na druhé straně mohu konstatovat, že i v dnešní době ještě řada států nepřikládá nutné účasti mladých lidí patřičný důraz. Zde je prostor pro mnohá zlepšení i v samotné České republice, kterou jistě můžeme pokládat za demokratickou a otevřenou zemi.

Přesto se domnívám, že současná situace v participaci mladých je velmi žádoucí a důležitá, neboť mladí lidé tak mají prostor pro seberealizaci a komunikaci nejen mezi sebou, ale i s dospělými a učí se vyjednávat, rozhodovat s ohledem na ostatní a nést zodpovědnost za svou budoucnost. Jedná se o téma velmi aktuální. Participace dětí a mládeže má svá specifika, která by si měli uvědomovat nejen pedagogičtí pracovníci, ale také řada dospělých, kteří s mládeží spolupracují například v jejich parlamentech, samosprávách, apod. Ovšem participace by měl mít svůj počátek již v rodinách, aby děti přijímaly participaci od útlého věku a nenásilnou formou.

⁶⁴

Srov. KAPLÁNEK, M., KOČEROVÁ, M. *E-pedagogium*, s. 32.

2. Střediska volného času pro participaci

Pojmy volný čas a volnočasové aktivity jsou pro potřeby této diplomové práce dalšími důležitými termíny. Velké množství dětí a mladých lidí tráví podstatnou část volného času ve střediscích volného času, charakterizují tedy jejich hlavní činnosti a zaměřím se na domy dětí a mládeže. Výchova ve volném čase a způsoby, jakými tento čas mladí lidé naplňují, jsou důležité, neboť každý člen tak může dostávat možnosti aktivně projevit svůj zájem a jeho participace se mění z pozice pasivní (pouhý divák či konzument) do role aktivní, kdy je do náplně svého času opravdu aktivně zapojen, může tuto náplň ovlivňovat a rozhodnout o tom, co bude dělat a co nikoliv, a tak uplatňovat svá participační práva.

2.1 Volný čas dětí a mládeže

Objasnění pojmu volný čas (anglicky leisure time) nemusí být tak úplně jednoduché. Něco jiného si může představit dítě, student, nebo dospělý. Vzhledem k tématu této diplomové práce považuji za důležité oddělit téma volného času na povinnosti a volný čas. Znamená to, že i ve volném čase musíme dělat určité povinnosti. Na druhé straně tvoří volný čas doba, kdy si teprve opravdu vybíráme, jak ho budeme trávit. Z tohoto pohledu vychází i následující, dle mého názoru, výstižná a přesná definice volného času Pávkové: „*Opak nutné práce a povinností, dobu, kdy si své činnosti můžeme svobodně vybrat, děláme je dobrovolně a rádi, přinášejí nám pocit uspokojení a uvolnění.*“⁶⁵

Dle Pácla znamená volný čas: „... *hodiny a minuty, které využíváme k aktivitám vybraným podle svého přání.*“⁶⁶ V odborné literatuře najdeme celou řadu vysvětlení pojmu volný čas od mnoha autorů, které si jsou víceméně podobné, odlišují se v úhlech pohledu, které většinou vycházejí z autorova vědeckého zaměření. Dále mne zaujala formulace Filipcové, která vidí smysl volného času jako bohatý svět nejrozmanitějších činností, které člověk může dělat s láskou, zájmem, aniž by byl nucen sledovat či plnit nějaký jiný užitek.⁶⁷

⁶⁵ PÁVKOVÁ, J., a kol. *Pedagogika volného času*, s. 15.

⁶⁶ PÁCL, P. *Sociologie životního způsobu*, s. 45.

⁶⁷ Srov. FILIPCOVÁ, B. *Člověk, práce a volný čas*, s. 24.

Volný čas by měl přinášet:

kompenzaci – vyrovnání případných nezdarů právě ve volném čase, kdy děláme to, co nás baví, co umíme, v čem spatřujeme vlastní hodnoty,

komunikaci – ve volném čase komunikujeme na různých úrovních s nejrůznějšími kamarády, rodinou, blízkými, apod.,

regeneraci a rekreaci – obnovu sil jak psychických tak fyzických, odpočinek,

kontemplaci – jedná se o vnitřní zklidnění (odvozeno od slova templum-chrám, rozjímání, přemýšlení), být sám sebou, naslouchání vlastních myšlenek, ať již například v poklidné atmosféře kolektivu, nebo o samotě v přírodě,

vzdělání a poznání nových věcí – získávání nových dovedností, poznávání nových míst historie i současnosti, určení krátkodobých, malých cílů, které dávají životu smysl, apod.,

kultivace – rozvíjení osobnosti prostřednictvím nových vědomostí a znalostí, rozvoj vlastní kultivace s ohledem na zbytek společnosti.⁶⁸

Ve vyspělých společnostech je hlavní hodnota volného času v relaxaci a útěku od povinností či práce.⁶⁹ Pod pojem volný čas tedy řadíme taková slova jako odpočinek, zábava, přátelé, zájmy, zájmová činnost, dobrovolné studium, apod. Je to tedy něco, co by v nás mělo vzbuzovat příjemné představy.

Trávení volného času dětí a mládeže je poněkud specifické. Děti se ještě neumí orientovat v řadě oblastí, nemají zkušenosti, a proto je vhodné z výchovných důvodů jejich volný čas ovlivňovat. Otázkou je, do jaké míry ovlivňování praktikovat tak, aby bylo nenásilné, aby se děti zúčastnily dobrovolně a aktivně.

Míra ovlivňování volného času dětí a mládeže závisí zejména na jejich:

- věku
- mentální a sociální vyspělosti
- prostředí, kde tráví volný čas, a rodinné výchově.

Děti mívají poměrně dost volného času. Mělo by být v zájmu celé společnosti, aby tento volný čas naplňovali smysluplně a cítili se bezpečně.⁷⁰ Výběr volnočasových aktivit

⁶⁸ Srov. PROKEŠOVÁ, M. *Volný čas, co s ním?* s. 39-40.

⁶⁹ Srov. KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V., et al. *Člověk – Prostředí – Výchova*, s. 165.

⁷⁰ Srov. PÁVKOVÁ, J., a kol. *Pedagogika volného času*, s. 15-16.

je odrazem dosažené úrovně mentálního, fyzického a především psychického zrání. Zároveň člověka stimulují k dalšímu vývoji a posunu v jeho žebříčku hodnot. S věkem se dítě ve volnočasových aktivitách osamostatňuje a klesá závislost výběru či provozování na rodičích.⁷¹

Od vzdělávacích zařízení se očekává, že děti připraví do života po stránce profesionální, společenské i volnočasové. „*Dobrovolná účast na volnočasových aktivitách školy, vytváří prostor pro rozvoj individuálních předpokladů účastníků a jejich zájmového vzdělávání, jako souhrn jednorázových i pravidelných činností.*“⁷² Jednorázovými činnostmi bývá využívání sportovních zařízení, kulturních památek, apod. Pravidelná činnost spočívá převážně v zájmových kroužcích a sportovních družstvech. Výhodou takových pravidelných kroužků je, že sledují činnost dětí průběžně, probíhá v nich nenásilné začleňování do kolektivu a v neposlední řadě také to, že poskytují vhodné podmínky pro uplatňování participace v dlouhodobém (pravidelném) časovém horizontu.

2.2 Výchova mimo vyučování

Tyto pravidelné zájmové kroužky tvoří výchovu mimo vyučování (mimoškolní výchovu). Výchova znamená záměrné, dlouhodobé a cílevědomé působení na osobnost člověka, nejčastěji na dítě. Výchova mimo vyučování je pak specifická tím, že probíhá mimo bezprostřední působení rodiny, je zajištěna institucemi, a probíhá především ve volném čase. Děti a mládež tak mají příležitost hodnotně vyplnit svůj volný čas. Způsob, jakým trávíme volný čas a jakým odpočíváme, se odráží v pracovním či studijním životě každého člověka. Rovněž dlouhodobé a kvalitní zájmy ovlivňují mezilidské vztahy a rodinnou výchovu.

Můžeme tedy konstatovat, že mimoškolní výchova plní funkci:

- vzdělávací
- sociální
- zdravotní.⁷³

⁷¹ Srov. KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V., et al. *Člověk – Prostředí – Výchova*, s. 166.

⁷² HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*, s. 66.

⁷³ Srov. PÁVKOVÁ, J., a kol. *Pedagogika volného času*, s. 39-42.

Je třeba podotknout, že různá zařízení volného času plní tyto funkce v různé míře. Výchova a správné vedení mladých k participaci i mimo vyučování, může výrazně přispívat k prevenci společenských závažných problémů, kterými jsou zejména agresivita, drogy, kriminalita a řada dalších. Zájmové činnosti mladých lidí se s přibývajícím věkem samozřejmě mění a více se specializují. Děti staršího školního věku je třeba směřovat především k uvědomělému výběru svých zájmů. Podněcování a rozvíjení zájmových činností tvoří velmi významný předpoklad pozdější profesní orientace a flexibility. Výchova mimo vyučování je jednou z oblastí výchovy a mimo volný čas zahrnuje i řadu dalších aktivit, například přípravu do školy, hygienické návyky, apod.

2.3 Děti a mládež

Ve své práci se věnuji participaci zejména v souvislosti s volným časem dětí a mládeže. V současné době neexistuje jednotná definice dětí a mládeže, ačkoliv se tato slova skloňují velmi často i v odborné literatuře. Většinou záleží na tom, z jakého hlediska autoři skupinu vymezují. Jinak mládež definuje soudnictví či oblast kultury, jinak si tento pojem vysvětluje řada dalších oblastí. Pojem mládež je často definován z pohledu sociologie či psychologie, ke kterým se přikloním i v této práci.

Ze sociologického hlediska se lidský věk dělí na dětství, mládí, dospělost a stáří.⁷⁴ Smyslem vyčlenění samostatného pojmu mládež je zejména v tom, aby tvořilo samostatnou sociální skupinu rozdílnou od dětí a dospělých. Je to zejména z toho důvodu, že tato skupina má svůj specifický styl chování a myšlení, ideálů, postojů či norem. Každá nová generace odmítá staré hodnoty a vytváří nové. Z těchto důvodů dochází při začleňování mládeže do společnosti k napětí či neshodám právě proto, že chtějí prosazovat nové věci, ale zbytek společnosti není příliš nakloněn takové věci připouštět.⁷⁵

Jestliže se podíváme na mládí z pohledu psychologie, je to hledání smyslu života, je etapou přerodu. Člověk dostává svou identitu, rozvíjí se po stránce intelektové, citové i sociální. Je to tedy období, v němž člověk zažívá velmi emoční stavy, musí se vypořádat s řadou těžkých nároků a otázek. Člověk zažívá také intenzivní tělesný vývoj.⁷⁶ Mladý

⁷⁴ Srov. HŘÍCHOVÁ, M.; NOVOTNÁ, L.; MIŇHOVÁ, J. *Vývojová psychologie pro učitele*, s. 25.

⁷⁵ Srov. PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*, s. 121.

⁷⁶ Srov. Tamtéž, s. 47.

člověk se staví na vlastní nohy, tvoří si vlastní životní styl, odchází ze školy, aby si našel zaměstnání.

Vzhledem k tomu, že tento přechod do dospělosti je u každého člověka individuální, je jedním z největších problémů stanovení zejména horní hranice. Jedinec tak již není dítětem, ale také ještě ani dospělým. Mládí bývá nejčastěji vymezováno věkem od 13-15 do 25-30 let. Spodní hranice bývá vymezována časnou adolescencí (pubescencí). Přibližně okolo jedenácti let dochází k hormonálním změnám a život člověka se začíná výrazně měnit.⁷⁷

Horní hranice 30 let je fenoménem spíše poslední doby, který je dán vlivem současné společnosti, kdy mladí lidé často dlouho studují, cestují.⁷⁸ Uměle se tak posunuje tato horní hranice, neboť déle trvá, než se člověk plně osamostatní a stane se ekonomicky samostatným. V dřívějších dobách se člověk stával dospělým již po ukončení povinné školní docházky. Vnímání hranice dětství bývá také odlišné vzhledem k času a prostoru. V sociálním pohledu přistupují k pojmu dětství odlišně rozvojové a vyspělé země. V rozvojových státech bývá dětství stále často spojeno s fyzickou náročnou prací, kterou ve vyspělých státech zastávají dospělí. Děti se tak stávají dospělými mnohem dříve. Odborná literatura často uvádí, že dětství končí přibližně kolem patnáctého roku a je vystřídáno obdobím mládí. Mladí lidé již neplní role dětí, ale zároveň jim společnost nedává role dospělých.⁷⁹

Pokud tedy shrnu uvedenou problematiku, přesné věkové vymezení mládeže či dítěte není možné, je to velmi individuální. Navíc dochází ke zpomalení zrání z pohledu sociálního (ekonomického), ale tělesný vývoj se přitom zrychluje. Hranice, kdy se z dítěte stane mladý člověk a poté dospělý, tedy nelze jednoduše určit, přesto je vydefinování pojmu mládež nutností, neboť se výrazně liší od pojmů dítě či dospělý.

2.4 Střediska volného času

Participace mladých v domech mládeže úzce souvisí s jejich volným časem. Obecně poskytují nejrůznější sdružení dětí a mládeže široké pole působnosti k jejich participaci. Zde se setkávají s mnoha dalšími lidmi přiměřeného věku, mohou se společně učit

⁷⁷ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I: Dětství a dospívání*, s. 304.

⁷⁸ Srov. CZP. Bílá kniha EK – *Nový podnět pro evropskou mládež*.

⁷⁹ Srov. PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*, s. 120.

a procvičovat řadu věcí, mohou poznat své možnosti a hranice prosazování, vůdcovství, řešení konfliktů, či hledání kompromisů. V neposlední řadě získávají také sociální vazby. Taková sdružení či organizace neposkytují jen účast, ale je možné děti zapojovat opravdu aktivně a dlouhodobě, umožnit jim navrhovat nové projekty, řídit schůze, atd.

První střediska volného času (SVC) se začala utvářet již v 19. století, jejich rozvoj se stále zvyšoval a v podstatě probíhá až do současnosti. V té době v Evropě děti přestávaly být využívány jako pracovní síla, začali mít povinnost pravidelné školní docházky, vznikl tak jejich volný čas, který se rozšířil v celospolečenském měřítku.⁸⁰ V České republice byl první dům založen v 50. letech 20. století v Brně Lužánkách a poté se přidávaly další.⁸¹

Během vývoje můžeme pozorovat hlavní rozdíly ve vývoji SVC v západních zemích Evropy, oproti východním zemím. V západní Evropě vznikají střediska, která mají podobnou funkci a obsahové zaměření, ale rozdílná ideová hlediska a v tomto uspořádání se také dále vyvíjela. Zaměřovala se tedy spíše na poskytování neorganizovaných spontánních aktivit a setkání. Ve východních zemích Evropy se spíše uplatňovaly typy zařízení s jednotným pojetím (u nás například školní družiny, domy pionýrů a mládeže a další), tedy v duchu kolektivní soudržnosti. Rozdíly mezi západem a východem se začínají zmenšovat až po pádech totalitních režimů ve východních zemích, to se týká i České republiky, kde volnočasové aktivity včetně zařízení k jejich vykonávání, procházejí v 90. letech rychlým vývojem. Zůstávají zachována zejména tradiční zařízení, jako jsou školní družiny, knihovny dětí a mládeže, sportovní kluby. Tato zařízení stále fungují v duchu svých tradic, kdy poskytují občasnou nebo trvalou činnost, a především ve větších městech utvářejí ucelené systémy. Změny náplně i využívaných metod se významně projevují převážně v domech dětí a mládeže a to těmito způsoby:

- v celé společnosti probíhají velké změny, rozšiřují se možnosti trávení volného času dosud nevídaným způsobem, na které domy dětí a mládeže pružně reagují tím, že vznikají nové zájmové okruhy či kroužky pro děti a mládež,
- svou vlastní činností, to znamená postoupení a zobecnění svých zkušeností mezi další organizace, ať již nové či stávající.⁸²

⁸⁰ Srov. HOFBAUER, B. *Kapitoly z pedagogiky volného času*, s. 103.

⁸¹ Srov. PÁVKOVÁ, J., a kol. *Pedagogika volného času*. 1999, s. 128.

⁸² Srov. HOFBAUER, B. *Kapitoly z pedagogiky volného času*, s. 104.

V současné době jsou SVČ poměrně aktuálním tématem, neboť jejich počet v České republice v posledních letech roste. Ve školním roce 2000/2001 bylo v Rejstříku škol a školských zařízení uvedeno celkem 289 SVČ a ve školním roce 2010/2011 již 301.⁸³

Z výše uvedeného vyplývá, že organizací je celá řada, ale je téměř nemožné je všechny zmapovat, neboť nemají vždy jednotnou náplň činností, liší se také cíle, výchovné metody, apod. SVČ se primárně zaměřují na děti a mládež od 6 let, včetně studentů středních a vyšších odborných škol. SVČ patří spolu se školními družinami a kluby mezi školská zařízení pro zájmová vzdělávání. Mohou se dělit dle řady kritérií.

Kritérium celkového zaměření – cíle mohou být politické, výchovné, náboženské, apod.

Kritérium obsahu činnosti – organizace mohou mít předmět činnosti všestranný, nebo úzce zaměřený, nejčastěji na nějakou zájmovou činnost.

Kritérium vnitřní struktury – může jít o různě fungující vztahy, dvěma hlavními směry jsou demokratický - participační a naopak autoritativní - podřizující. Do tohoto kritéria řadíme také míru institucionalizace, kterými jsou střediska volně uspořádaná, otevřené kluby nebo ucelené s celostátními řídicími orgány.

Kritérium věkového složení svých členů – pouze děti (do 15 let), dospívající mládež (15 – 18 let), mladí dospělí (18 – 26 let). Tyto hlavní skupiny se samozřejmě mohou prolínat, včetně zapojení dospělých bez věkového omezení.⁸⁴

Mimo SVČ působí v České republice i jiné typy institucí, které se zaměřují na mimoškolní výchovu. Pro úplnost a správné pochopení pojmů stručně zmíním domovy mládeže a dětské domovy. Domům dětí a mládeže věnuji samostatnou kapitolu.

Domovy mládeže – pojmy domy a domovy mládeže bývají často zaměňovány, přesto se nejedná o synonymum, proto tento termín rozvinu. Domovy mládeže zajišťují studentům ubytování, stravu a celkovou péči v případech, kdy mají daleko vlastní domov a nepřichází v úvahu denní dojíždění za studijními povinnostmi. Kromě denních činností je jejich hlavním úkolem starat se o kvalitní využití volného času. Protože se jedná o starší mládež

⁸³ Srov. STRAŠÁKOVÁ, M. *Střediska volného času v ČR aktuálně*. [on-line] [cit. 2012-01-15] Dostupný z WWW:<http://userfiles.nidm.cz/file/oddeleni-neformalniho-vzdelavani/11-04-29-text-strediska-volneho-casu-final.pdf/>.

⁸⁴ Srov. HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*, s. 131.

(studenty středních škol), je důležité nabízet vyplnění volného času s využíváním nenásilných principů, poskytovat zájmové činnosti dobrovolně, s větší mírou motivace a participace mladých.

Dětské domovy – do těchto domovů jsou umísťovány děti a mládež ve věku 3 – 18 let, o které se vlastní rodina z nejrůznějších důvodů nemůže či nechce starat. I zde je jeden z hlavních úkolů dbát o efektivní trávení volného času a snažit se více než v kterýchkoliv jiných zařízeních o naplnění volného času podobně jako v rodinách.⁸⁵

2.4.1 Činnost středisek volného času

Samotná činnost je dána Zákonem č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším a jiném vzdělávání a pak také Vyhláškou č. 74/2005 Sb., o zájmovém vzdělávání (v jejím aktuálním znění). Obecně střediska zajišťují a organizují volnočasové aktivity dětí a mládeže. Poskytují zejména:

pravidelnou zájmovou činnost - jedná se o výchovné a vzdělávací kurzy, kroužky, se zaměřením na určité směry (například sportovní kluby). Nabídka a zaměření kroužku většinou pružně reaguje na aktuální potřeby či přání svých členů. Některé kroužky mohou být zřizovány i během roku a většinou během prázdnin nefungují,⁸⁶

výchovnou, vzdělávací a zájmovou činnost příležitostného charakteru – patří sem nejrůznější občasná akce pro rozmanitý věkový rozdíl, jako například Čarodějnice, karnevaly, atd.,

táborové a jiné pobytové aktivity – střediska nabízí dětem i rodičům různé tábory, zejména ty příměstské jsou čím dál více oblíbené. Počet výjezdních (pobytových) táborů mimo město v posledních letech klesá, zejména kvůli rostoucím cenám,

osvětu a poskytování informací – mladí mohou čerpat informace zejména z informačních center ve střediscích, na území České republiky má v dnešní době své informační centrum 13 středisek volného času,⁸⁷ informační centra však mohou mít i jiné podoby, například Ekologické informační centrum,

⁸⁵ Srov. PÁVKOVÁ, J., a kol. *Pedagogika volného času*. 1999, s. 127.

⁸⁶ Srov. STRAŠÁKOVÁ, M. *Střediska volného času v ČR aktuálně*.

⁸⁷ Blíže viz.: <http://www.icm.cz/ism/1060>.

možnost individuální práce s mládeží - jedná se o soustavnou podporu talentovaných dětí či mládeže formou přípravy na soutěže, Středoškolská odborná činnost, apod.,

nabídku spontánních aktivit – z různých výzkumů vyplývá, že většina zejména té starší mládeže odmítá organizaci do kroužků. Rádi se scházejí v tzv. otevřených klubech, kde mohou poslouchat hudbu, posedět s přáteli, ale zároveň vyhledat svého vedoucího a rozebrat s ním své problémy či si jen tak popovídat.⁸⁸ Jedná se tedy o průběžné činnosti, které vedoucí pracovníci ovlivňují jen nepřímo. Tyto činnosti jsou charakteristické tím, že nemají pevně daný počátek a konec, jsou dány většinou provozní dobou střediska. Jako příklad mohu uvést tělocvičny, dětské herny, dopravní hřiště, atd.⁸⁹

Mimo výše uvedené společné znaky činnosti SVČ poskytují tyto také řadu služeb, které mají pomoci svým členům vybrané volnočasové aktivity realizovat. Mezi nejčastěji využívané patří půjčování sportovních potřeb, půjčování různých potřeb pro pobyty v přírodě a také zajištění takových míst (například místa pro tábory), dále také například využívání počítačů a zajištění potřebných prostorů. Je třeba také zmínit, že i způsoby, které využívání těchto služeb umožňují, pomáhají nejen svým členům, ale také celým týmům-kolektivům daleko jednodušeji přecházet od role diváka do role opravdového účastníka a tak dávat prostor k jejich účinné participaci.⁹⁰

Zařízení, kde mládež může trávit svůj volný čas, mají v současnosti mnohem širší pole působnosti, než tomu bývalo dříve. Střediska mívají mezinárodní a meziregionální působnost, můžeme dokonce hovořit i o rozšíření do dalších kontinentů formou různých setkání, hnutí, táborů (například skautská Jamboree), apod. Děti a mládež dnes mají možnost participace v mezinárodních setkáních a soutěžích v podstatě v každém druhu zájmové činnosti. Tyto možnosti a výzvy moderní doby tak přinášejí svým členům nové požadavky a náročné úkoly, zároveň však také prohlubují jejich motivaci. Účast členů již nemusí být jen vyplněním volného času nebo zábavným prvkem, ale získávají tak nové techniky, znalosti, utváří mezilidské vztahy, apod. Přínosy zvyšující se účasti mladých z mezinárodního pohledu jsou tedy nejen vzdělávací, ale také výchovné v tom smyslu, že člen sám sebe motivuje, ale motivuje také ostatní členy daného (zájmového) kolektivu.

⁸⁸ Srov. STRAŠÁKOVÁ, M. *Střediska volného času v ČR aktuálně*.

⁸⁹ Srov. PÁVKOVÁ, J., a kol. *Pedagogika volného času*. 1999, s. 129.

⁹⁰ Srov. HOFBAUER, B. *Kapitoly z pedagogiky volného času*, s. 105.

SVČ tak opravdu velmi významně tvoří, zhodnocují a také korigují volný čas dětí a mládeže jak z pohledu samotného střediska, tak z pohledu výchovy. SVČ z obou pohledů přijímají nejrůznější podněty a vytvářejí metody, které pružně reagují na požadavky dnešní doby, a mohou tedy působit na mladé v aktuálních tématech.⁹¹

Mimo domů dětí a mládeže, kterým věnuji samostatnou část, působí na území České republiky i další organizace, které se snaží o smysluplné vyplnění mimoškolního času dětí a mládeže.⁹² K nejznámějším a nejvýznamnějším patří **Junák**. Jedná se také o jednu z nejstarších organizací, existuje u nás již od roku 1911. Přesto, že během komunismu byl zakázán (nahrazen Pionýrem), po roce 1989 se opět plně rozvinul. Skautské oddíly jsou zaměřeny na táboření, hraní her a pobyt v přírodě. Participace dětí je zde na vysokém stupni, členové oddílu například zakládají vlastní družiny, organizování a příprava těchto družinových schůzek je pak plně v kompetenci zvoleného vedoucího družiny, kterým nikdy není dospělý. Mezi další sdružení patří například **Salesiánská střediska mládeže**. Jsou primárně určena pro děti, které pocházejí z rozvrácených rodin nebo dětských domovů. Poskytují volnočasové sportovní aktivity, programy prevence užívání drog a kriminality, výchovné programy, apod. Vzhledem k zaměření této práce primárně na DDM nebudu se řadou dalších typů SVČ podrobněji zabývat.

2.4.2 Domy dětí a mládeže

Pokud vezmu v úvahu členění popsané v kapitole 2.4. Střediska volného času, jedním z SVČ, která fungují celoročně, mají všestrannou činnost a zajišťují výchovu a trávení času mimo vyučování, jsou domy dětí a mládeže (DDM). Ve větších městech jsou DDM často rozsáhlejší a mívají zřízena svá specializovaná střediska, která se zabývají nějakou specifickou činností.

Po ukončení 2. světové války přibližně od roku 1949 začaly v České republice vznikat tzv. pionýrské domy, které změnilly svůj název v 50. letech na domy pionýrů a mládeže. V podstatě se dá říci, že tyto domy vydržely až do roku 1989 a poté z nich vlivem velkých celospolečenských změn vznikly domy dětí a mládeže.

⁹¹ Srov. Tamtéž, s. 114-115.

⁹² Srov. PÁVKOVÁ, J., a kol. *Pedagogika volného času*. 1999, s. 128.

Dá se říci, že DDM lze považovat za významný či přímo klíčový faktor v oblasti volnočasových aktivit mládeže nejen v druhé polovině 20. století, ale v podstatě až dodnes. DDM plně vycházejí z definic volného času, z možností jejich naplňování a od dob svého vzniku se snaží o pružné reakce na měnící se zájmy mladých. To potvrzuje i jejich rozvoj, kdy v roce 1953 bylo v Československu 66 domů pionýrů a mládeže, ale v roce 1979 to bylo již 329 domů, jejich počet se tedy zvýšil téměř pětinásobně. Pro kvalitu a přitažlivost zájmové činnosti v DDM hovoří také údaje o počtech jejich pracovníků, ty mají také vzrůstající tendenci. V roce 1976 bylo stálých pracovníků v DDM 1353, oproti roku 2004 kdy to bylo již 1500.⁹³

DDM mohou být zřízeny dle Zák. č. 76/1978 Sb. o školních zařízeních, ve znění pozdějších předpisů, jako jedna z variant pro volnočasové aktivity. Zřizovateli mohou být obec, škola, církev, ale i jiné subjekty veřejné či soukromé.⁹⁴ Jsou určeny nejen žákům školního věku, ale také dětem předškolním, mládeži a rodičům. DDM pracují také s handicapovanými skupinami, mohou se podílet na jejich začleňování do společnosti. Vládní usnesení charakterizují DDM jako subjekty plnící požadavky v oblasti protidrogové a sociální prevenci a to s celoroční působností, o svátcích, víkendech. DDM byly zřizovány jako státní zařízení. Jejich hlavním smyslem bylo ovlivňování organizované zájmové činnosti mládeže. Snažily se o pokrytí všech zájmových oblastí prostřednictvím docházení do kroužků,⁹⁵ které vycházely ze skupin společensko-vědních, turistických, technických, přírodních, tělovýchovných, a také esteticko-výchovných. V neposlední řadě plnily DDM i metodické vedení kroužků.

„DDM tvoří síť výchovně-vzdělávacích zařízení, které nabízejí škálu alternativních výchovně-vzdělávacích aktivit. Týdně (nehledě na to, zda se jedná o prázdniny či všední dny) projde těmito zařízeními v zájmové činnosti pravidelně 12 – 16 % dětské populace školního věku, další děti a mládež se zapojují do nepravidelných akcí.“⁹⁶

Zájmové činnosti v DDM dnes fungují na principu příležitostných či opakujících se akcí, které mají výchovný, vzdělávací, nebo rekreační smysl. Jsou řízeny pedagogickým pracovníkem a patří sem různé soutěže, přehlídky, výlety, přednášky, představení, apod.

⁹³ Srov. HOFBAUER, B. *Kapitoly z pedagogiky volného času*, s. 107-108.

⁹⁴ Srov. PÁVKOVÁ, J., a kol. *Pedagogika volného času*. 1999, s. 32.

⁹⁵ Kroužek je možné charakterizovat jako zájmový útvar, aktivity jeho členů (bývá jich obvykle menší počet) slouží k jejich vnitřnímu obohacení.

⁹⁶ PÁVKOVÁ, J., a kol. *Pedagogika volného času*, s. 127.

2.4.3 Pracovníci DDM

Lidé pracující v DDM se řadí do kategorie pedagog volného času. Dle nařízení vlády udává mantinely jejich výchovných povinností ředitel příslušného DDM. Činnosti jednotlivých pracovníků často probíhají v sezónních termínech, je možné tedy jejich pracovní dobu nerovnoměrně upravovat. Pracovníci DDM mají povinnost, řídit se Pracovním řádem pro pedagogické pracovníky.⁹⁷ Na činnostech DDM se mohou podílet i další externí pracovníci, se kterými ovšem musí mít DDM uzavřené smlouvy dle příslušných zákonných norem.

Pracovníci DDM a ostatních středisek volného času musí disponovat řadou pedagogických dovedností, jako například příprava a organizace aktivit volného času, znalost pedagogických principů v oblasti metodiky vedení zájmových činností, schopnost aktivně tyto činnosti upravovat a měnit. Musí také mít dobré komunikační schopnosti a schopnost oslovit nejen široký okruh spolupracovníků, ale také veřejnost. V neposlední řadě musí mít i znalosti z ekonomie, neboť mohou připravovat různé ekonomické rozvahy, výkazy, ekonomické vyhodnocení akcí, apod.⁹⁸

Nároky kladené na pracovníky s mládeží se stávají náročnějšími. Mladí mají stále větší možnosti účasti ve svých dobrovolných aktivitách, kdy na počátku zpravidla bývá jednoduchý zájem, který je naplňován běžnými zájmovými činnostmi občasného či pravidelného charakteru. V dalším stupni se jedná o to, že děti či mladí lidé mohou začít fungovat jako pomocníci vedoucího v různých podobách, jejich participace se tak zvyšuje. Takto si mladí osvojují důležité přístupy, které jim pomáhají zhodnocovat svůj volný čas a také nést určitou míru zodpovědnosti. Pedagogičtí pracovníci jim toto umožňují nejen vlastní výchovou a vzděláním, ale také nepřímo tím, že vytvářejí mladým vhodné podmínky pro realizaci jejich aktivit. Náročnost a závaznost je typická zejména pro profesionální pedagogy, je tedy žádoucí, aby se jejich odborná úroveň zvyšovala, ačkoliv jejich zaměření, obsah činnosti, cíle, apod. bývají díky široké oblasti působení značně rozdílné. Aby docházelo k zapojování mladých v uváženém směru a v co největší míře, je potřeba, aby vedoucí měl nejen potřebné znalosti a víru ve vlastní síly, ale také aby měl důvěru ve schopnosti dětí a mládeže.⁹⁹

⁹⁷ Tento řád vydává Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky.

⁹⁸ Srov. PÁVKOVÁ, J., a kol. *Pedagogika volného času*. 1999, s. 131-132.

⁹⁹ Srov. HOFBAUER, B. *Kapitoly z pedagogiky volného času*, s. 89-92.

2.5 Dílčí shrnutí

Pokud shrnu tuto kapitulu, volný čas hraje v našem životě významnou úlohu a to platí zejména o volném čase dětí a mládeže, jehož naplňování se podílí na utváření jejich osobností. Správné a aktivní naplnění se může významně zasloužit o eliminaci špatných vlivů na mladé, a v konečném důsledku je tedy hledisko volného času důležité pro celou společnost. Participace ve volném čase umožňuje mladým projevovat dobrovolnou aktivitu a zodpovědnost. Domy dětí a mládeže umožňují dětem efektivní trávení volného času a jsou vhodným nástrojem k uplatňování participace v různých směrech. Ať již z pohledu jejich širokého pole působnosti, jejich oblíbenosti a náplně, která se primárně zabývá zájmovou činností, nebo z pohledu vzdělaných pedagogických pracovníků, kteří by měli mít předpoklady pro chápání a uplatňování principů participace například v rámci výchovy mimo vyučování, která plní řadu funkcí.

Začleňování participace do organizací pracujících s mládeží však dle mého názoru probíhá prozatím pozvolna. Domnívám se, že v oblasti znalosti participace a jejího aktivního prosazování do organizací typu DDM, ale i celého vzdělávacího systému, do budoucna vyrostou nová generace pedagogů, kteří již nebudou ovlivněni vzdělávacím systémem z dob totality a zaslouží se více o prosazení a zakořenění principů participace.

Pokud budou mít děti možnost svůj volný čas ovlivňovat, budou moci uplatňovat svá participační práva. To znamená podílet se nejen na rozhodování o náplni činností, která je baví a která se jich bezprostředně týká, ale také aktivně participovat již na samotném jejím průběhu.

3. Participace v zájmovém kroužku DDM

Tato část práce se věnuje praktickému uplatnění principů participace. Nejdříve uvedu obecné informace o vzniku kroužků. Než přejdu k vlastnímu průzkumu, charakterizuji příklady průběhu jednotlivých stupňů participace ve fiktivním keramickém kroužku, to znamená, jak by mohlo vypadat, kdybychom chtěli v DDM pracovat na principech participace. Aplikuji tak teoretické principy modelu stupňů participace popsaného v předchozích částech.

Děti ale i starší mládež jsou do kroužků přihlašováni rodiči. Rodiče si mohou aktuální informace o nabídce, pravidlech a fungování jednotlivých kroužků vyhledat na webových stránkách příslušného DDM. Vždy na počátku školního roku jsou pořádány i informativní schůzky pro rodiče a jejich děti, kde se dozvědí vše potřebné pro adekvátní rozhodnutí o umístění dítěte do zvoleného kroužku. Jestliže rodiče rozhodnou kladně a své dítě do kroužku přihlásí, musí vyplnit přihlášku a zaplatit finanční příspěvek.

Nabídka kroužků není jednotná, v různých domech dětí a mládeže se může lišit. Sestavení nabídky ovlivňuje řada faktorů, těmi hlavními jsou: tradice v daném městě, aktuální trendy v zájmových oblastech dětí a mládeže, návštěvnost kroužku v předchozích letech, zapojení vhodných vedoucích a v neposlední řadě i ekonomické zabezpečení kroužku.

Frekvence a čas jednotlivých kroužků se řídí náročností a obsazeností daného kroužku. Zpravidla se kroužek koná jednou týdně v odpoledních hodinách a v době školního roku.

Hlavními kritérii pro dělení kroužků je věk jejich účastníků a okruh činnosti. V menších DDM bývá věkové rozpětí dětí v kroužku širší, zejména z toho důvodu, aby se kroužek naplnil. Pokud to činnost kroužku umožňuje, je snaha o zapojení členů do soutěží, soustředění, setkání i mimo město či obec, kde kroužek působí.

3.1 Aplikace stupňů participace na zájmový kroužek v DDM

Manipulace: hodiny keramiky probíhají stylem podobným jako vyučovací hodina ve škole, členové přijdou do hodiny kroužku a pracují na tom, co požaduje jejich vedoucí. V ojedinělých případech se vedoucí ptá, zda jim hodiny takto vyhovují, ale výsledkem není žádná snaha vedoucího, která by vedla k nějakým zajímavým změnám ve smyslu požadavků členů kroužku.

Dekorace: vedoucí se ptá, co by členové chtěli dělat. Členové se aktivně podílejí na průběhu hodiny, atmosféra je uvolněná a přátelská. Vedoucí náplň hodin ale nijak nepřizpůsobuje, členové nemají téměř žádnou představu o tom, co by v hodinách mohli či chtěli podnikat.

Tokenismus: členové kroužku přicházejí na hodinu keramiky, vedoucí s nimi nejdříve probírá průběh hodiny, snaží se zařadit nějaké prvky a nápady od členů, ale ve skutečnosti hodiny probíhají v rámci původní domluvy vedoucích z DDM. Vedoucí plně dohlíží a připravuje program sám, ve výjimečných případech přihlédne k názorům členů a drobnými úpravami změní část programu. Požadavky či náměty členů nevyplývají z pochopení celého programu, ale spíše z pochopení jeho dílčích částí. Formulace a splnění těchto požadavků je tak spíše formální.

Informovaná účast: vedoucí seznámí členy s limity kroužku a respektuje přání a názory žáků. Zařadí přání či požadavky žáků do koncepce hodin a průběžně zjišťuje, jak jsou členové spokojeni, zda by chtěli něco změnit, apod. Vzhledem k tomu, že členové rozumí programu kroužku i v delším časovém horizontu, může s nimi vedoucí konzultovat program i na delší období. Hodiny jsou členům přizpůsobovány v rámci možností a pravidel zařízení, které znají a respektují.

Konzultace: vedoucí se členy diskutuje ještě dříve, než sestaví osnovy hodin na určité období. Žáci jsou informováni o možnostech realizace hodin a témat. Témata k práci na hodinách si vybírají a pedagog je přebírá – zohlední do plánů hodin.

Účast na rozhodování řízená vedoucím: členové kroužku se podílejí na samotném rozhodování na programu kroužku v daném časovém období. V případech, že se shodnou, vedoucí to respektuje a přizpůsobí tomu plán činností.

Samosprávné vedení: v průběhu roku dostanou členové kroužku možnost sestavit si plán na delší časové období. Sami si pak tyto hodiny řídí. Vedoucí má tak funkci poradní, dozorovou, koriguje případné konflikty a dohlíží na průběh. V tomto stupni participace by mohli členové například zorganizovat výrobu keramických výrobků na výstavu v prostorách zařízení či prodejní výstavu a výtěžek věnovat na humanitární účely. Vše si zařizují členové, vedoucí jim pomáhá formálně a směřuje jejich kroky.

Vedoucí jsou pozváni k účasti na rozhodování: tento nejvyšší stupeň participace, kdy jsou vedoucí přizváni k činnostem mladých, asi nebude možné na území České

republiky v zařízeních typu DDM uskutečňovat. Dle mého názoru by určitý náznak realizace tohoto stupně mohl být například při moderování výše zmíněné akce, pozvání veřejnosti do prostor zařízení za občasné nepřítomnosti vedoucího, apod.

Ve výše uvedených stupních jsem popsala, jak by mohlo/mělo vypadat, kdybychom chtěli v DDM pracovat na principu participace. Participace v DDM bývá v praxi často omezována řadou pravidel, norem a nařízeních, která mají svůj větší či menší význam. Přesto se domnívám, že lze trvale vytvářet participační prostředí a kulturu a dát tak možnost všem členům podílet se na tom, co budou dělat a jakým způsobem budou pracovat. V jaké míře participace opravdu funguje, ověřím pomocí průzkumu v další části práce.

3.2 Průzkum o participaci v zájmovém kroužku DDM

V této kapitole se věnuji dotazníkovému šetření. Jde zejména o ověření, v jaké míře a zda vůbec funguje participace členů zájmového kroužku keramiky ve vybraných DDM.

3.2.1 Předmět a cíl průzkumu

Předmětem průzkumu je získávání informací o tom, do jaké míry se členové podílejí na plánování, přípravě a realizaci aktivit v hodinách keramického kroužku.

Cílem této části je zjištění stupně a formy participace dětí a mládeže navštěvujících keramický kroužek ve vybraných DDM Jihočeského kraje. Zjištění těchto stupňů a forem vychází z jejich charakteristiky v teoretické části práce.

Ráda bych tímto průzkumem také zjistila, jestli je případná vyšší míra participace členy kroužku vítána.

3.2.2 Hypotézy

1. Předpokládám, že většina členů kroužku projeví zájem o větší zapojení do dění kroužku.
2. Domnívám se, že ve většině případů bude uplatňován především formální stupeň participace.
3. Participaci budou pozitivně hodnotit spíše osoby nižšího věku (12 – 13 let).

3.2.3 Charakteristika zkoumaného souboru

Vybraný vzorek tvoří děti staršího školního věku, tj. 12 – 15 let navštěvující keramické kroužky DDM Jihočeského kraje. Toto věkové rozmezí tvoří dle mých zkušeností nejpočetnější skupinu dětí keramických kroužků a zároveň zde předpokládám zájem o participaci a vyplnění dotazníku.

Keramický kroužek jsem vybrala z důvodu mého aktivního působení v něm v rámci povinné praxe během mého studia v DDM Strakonice. Dále se jedná o poměrně rozšířený kroužek s větší členskou základnou a předpokládám také určitou kreativitu jejích členů.

Pro předání a sběr dotazníků jsem zvolila formu osobního kontaktu, neboť právě osobní kontakt má řadu výhod. Respondenti se mohou ihned na cokoli zeptat a také mám jistotu, že se dotazníky opravdu dostaly na určené místo, určeným osobám. Předání dotazníků proběhlo přímo v hodinách keramického kroužku, po předchozí domluvě s ředitelem/ředitelkou příslušného DDM. Respondenti se během vyplňování nejčastěji ptali na to, co znamená projekt, co je formální dotazování a také se zajímali o to, zda se jejich odpovědi dozví vedoucí kroužku. V průběhu vyplňování dotazníků nebyl vedoucí kroužku přítomen. Vedoucí ani ředitelé DDM neprojevíli zájem o interpretaci zjištěných dat, umožnili mi však distribuci a sběr dotazníků bez problémů, vstřícně a s dostatkem času. Pouze ve dvou DDM jsem nebyla úspěšná v navázání osobního kontaktu. Zmiňované DDM telefonicky přislíbily pomoc, jestliže zašlu dotazníky poštou, po vyplnění je zašlou zpět, ale k navrácení dotazníků z takto domluvené spolupráce nedošlo, proto tyto DDM nejsou součástí zkoumaného souboru.

Název zařízení	Počet dotazníků předložených	Počet dotazníků vrácených	Počet dotazníků vrácených v %
DDM České Budějovice	20	18	90%
DDM Kaplice	20	0	0%
DDM Český Krumlov	20	0	0%
DDM Vodňany	10	8	80%
DDM Písek	18	18	100%
DDM Prachatice	18	18	100%
DDM Vimperk	10	10	100%
DDM Blatná	14	14	100%
DDM Tábor	15	15	100%
DDM Strakonice	20	20	100%
Celkem	165	121	73%

Tabulka č. 1 Seznam DDM včetně počtů dotazníků

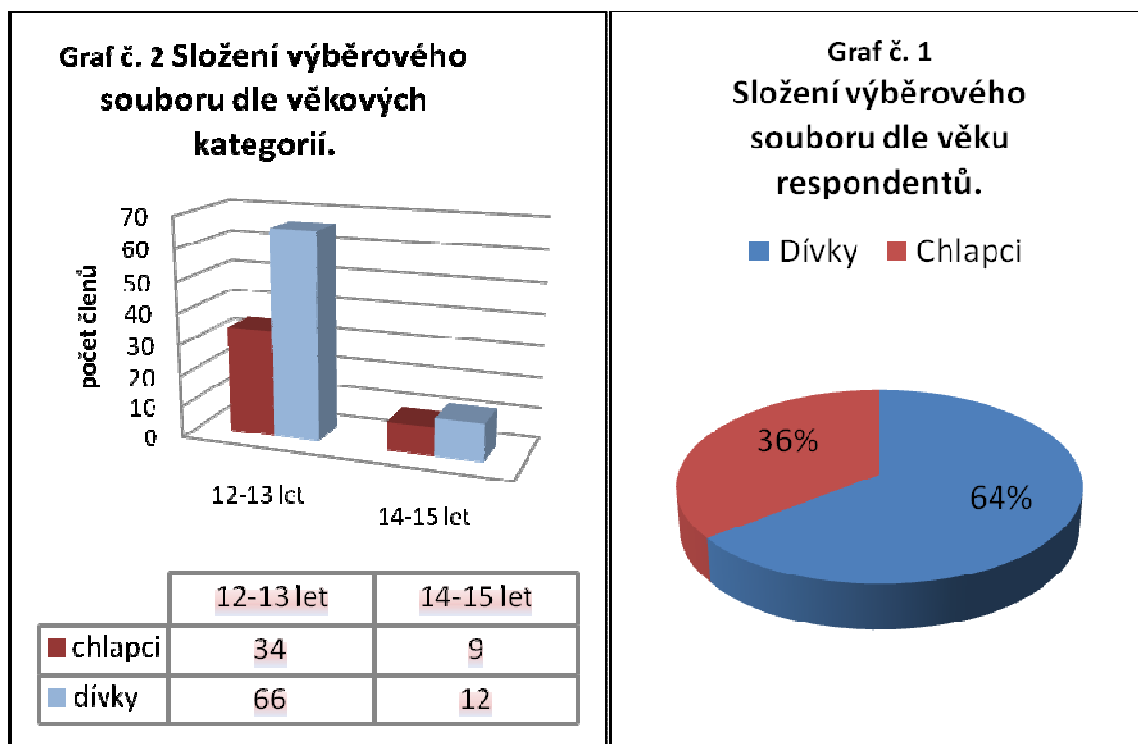
Zdroj: Vlastní.

Oslovené DDM a návratnost dotazníků ukazuje tabulka č. 1. Dotazník vrátilo a správně vyplnilo celkem 121 dotazovaných členů keramických kroužků, dívek a chlapců, což je 73% dotázaných, vybraný výzkumný vzorek lze tedy považovat za dostatečně reprezentativní.

Výzkumný soubor je složen ze 78 dívek a 43 chlapců, procentuální zastoupení ukazuje graf č. 1. Respondenti byli srozuměni s tím, že zkoumaný soubor je ohraničen věkem 12 – 15 let, jestliže byl tedy v kroužku věkově někdo mimo uvedené rozmezí, dotazník nevyplňoval.¹⁰⁰ Věkové rozložení je zobrazeno na grafu č. 2. Dívek je mnohem více než chlapců (64 % dívek, 36 % chlapců), což je dáno zejména zaměřením kroužku, které bývá

¹⁰⁰ Ve výjimečných případech v některých DDM byli členové mladší než 12 let, jednalo se o zanedbatelné procento. S členem starším 15 let jsem se nesešla v žádném zařízení.

mnohem populárnější u dívek. Z celkového počtu zúčastněných uvedlo 66 %, že již nenavštěvuje žádný jiný kroužek.

3.2.4 Technika a metodika

Průzkum je prováděn formou vlastního anonymního dotazníku, sestaveného z otázek. Dotazník je velmi častým nástrojem pro sběr dat a informací. Vytvořila jsem jeden typ dotazníku, který obsahuje nejčastěji uzavřené otázky, také otázky identifikační a částečně i otevřené. Je předán ve standardizovaném formátu. Výhodou dotazníkové metody bývá získání velkého množství odpovědí v poměrně krátké době. Nevýhodou pak bývá určité zkreslení odpovědí, nebo neochota odpovídat. Určitá předpokládaná neochota k vyplňování je kompenzována upozorněním, že dotazník může sloužit ke zkvalitnění zapojení členů do programů jednotlivých kroužků.

Struktura dotazníku

- Oslovení, žádost o vyplnění včetně informace co je cílem dotazníku.
- Pokyny, jak správně vyplnit dotazník.
- Základní (identifikační) údaje respondenta.
- Jednotlivé otázky převážně s možností výběru variant odpovědí.
- Poděkování za vyplnění.

Přesná podoba dotazníku je přílohou č. 1 této práce.

Průzkum byl proveden v osmi DDM Jihočeského kraje. Širší okruh DDM je nutný pro kvalitní stanovení závěrů a potvrzení či vyvrácení stanovených hypotéz. Šetření provedené v jednom DDM by nemělo vypovídající hodnotu.

3.2.5 Harmonogram průzkumu

Průzkum proběhl v období únor – březen 2012.

Příprava průzkumu: 4. 2. – 22. 2. 2012.

(cíl, příprava hypotéz, otázek, tvorba dotazníku, kontrola)

Předání a sběr dotazníků v DDM: 24. 2 – 5. 3. 2012.

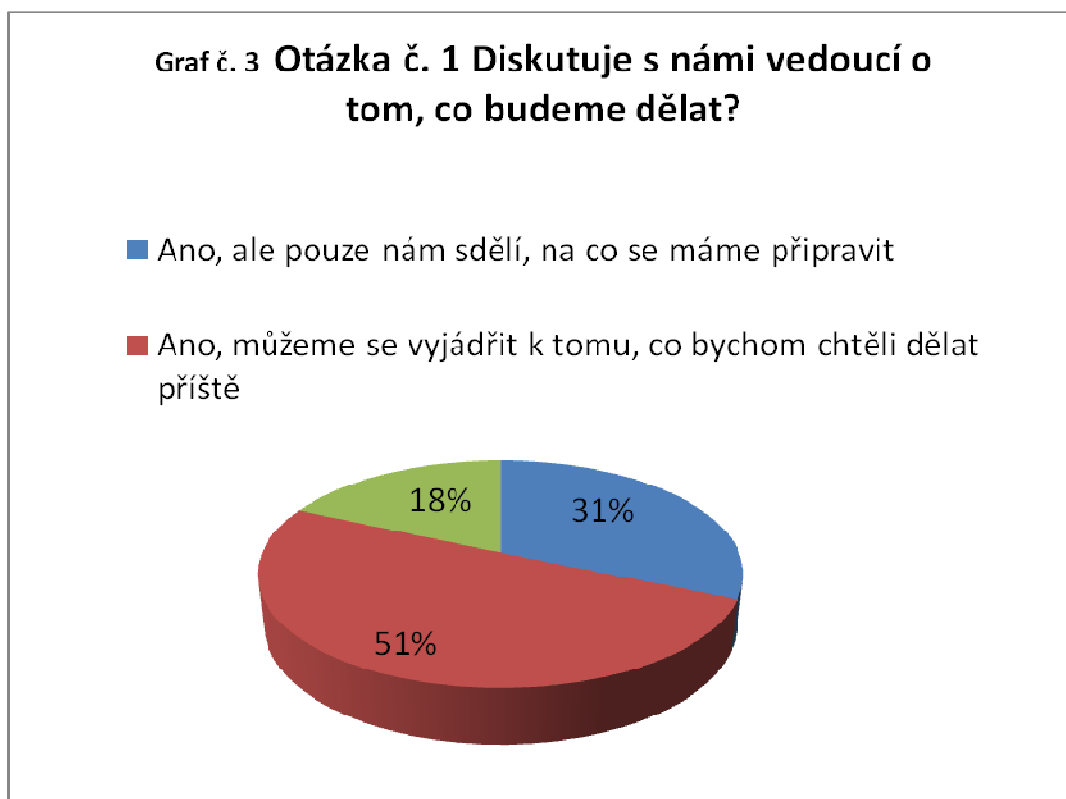
Zpracování dat, analýza, tvorba závěrů: 5. 3. – 17. 3. 2012.

3.3 Výsledky průzkumu a jejich analýza

V této části vytvořím podrobnou analýzu a vyhodnotím data v souvislosti s pozitivním vnímáním participace, s přítomností či nepřítomností stupňů a forem participace a také se stanovenými hypotézami. Pro větší přehlednost využívám zejména tabulky a výsečové grafy. Protože otázky v dotaznících jsou oddělené na stupně a formy i následné vyhodnocení je provedeno odděleně. Ve vztahu k otázkám č. 1 – 18 vyhodnocuji celkový počet členů kroužku všech DDM.

3.3.1 Analýza hodnocení stupňů participace

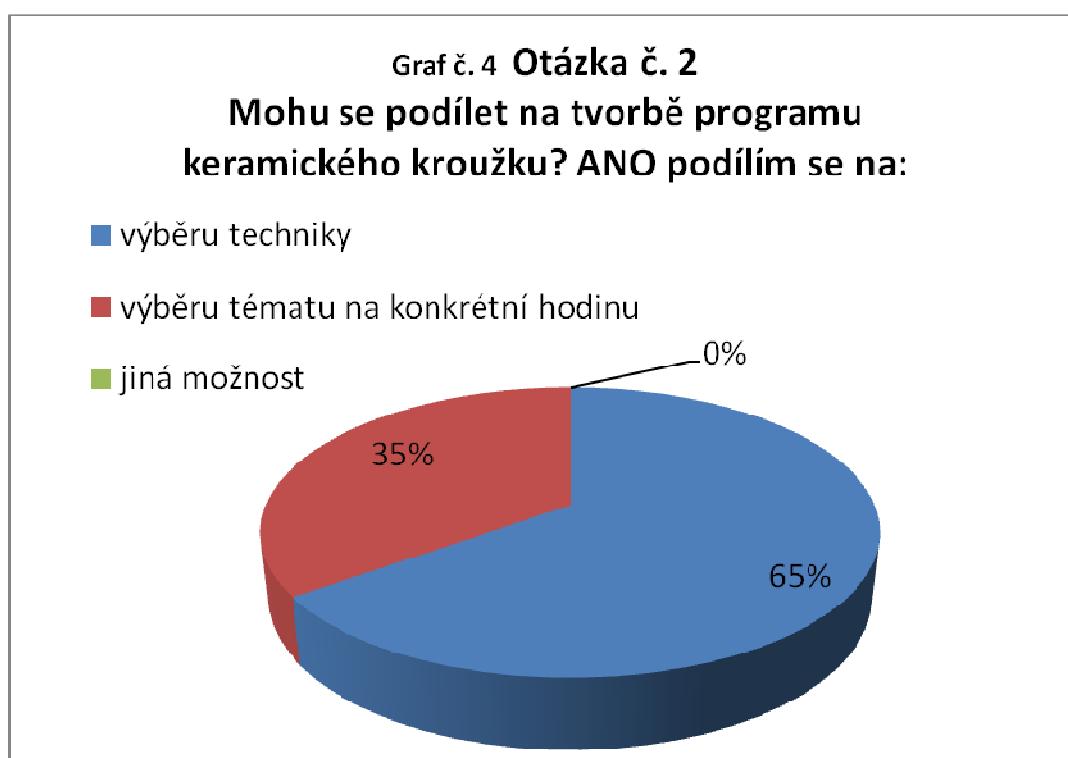
V této části zhodnotím stupně participace, tedy to, jak členové participaci vnímají, zda se v uvedených zařízeních uplatňují spíše nižší stupně (formální participace) či vyšší stupně v podobě skutečné participace.

Rozložení odpovědí na **otázku č. 1** uvádí graf č. 3, kde naprostá většina respondentů (82 %) označila kladné odpovědi, tedy že vedoucí s nimi o příštím programu diskutuje.

Zajímavé je také zjištění, že vedoucí s členy sice diskutuje, ale až 31 % uvádí, že jim pouze sdělí, na co se připravit. Avšak většina odpovědí (51 %) udává, že se členové mohou vyjádřit k tomu, na čem by chtěli pracovat. Z výše uvedeného usuzuji na zastoupení *čtvrtého stupně – uvědomělé participace (informovaná účast)*.

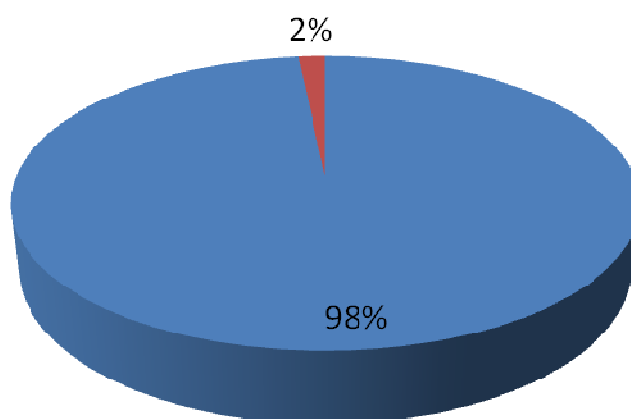
U **otázky č. 2** odpovědělo 83 respondentů, což je plných 68 %, že se mohou podílet na tvorbě programu, oproti 38 respondentům (31 %), kteří se podílet nemohou. Kladné odpovědi vypovídají o přítomnosti tokenismu (formální participaci) nebo informované účasti. Na grafu č. 4 rozebírám otázku č. 2 podrobněji. Jestliže přihlédnou k bližší specifikaci odpovědi, kde beru ohled již jen na účastníky, kteří odpověděli „ano“, většina (65 %) se podílí na výběru techniky, ale jen 35 % na výběru tématu na příští hodinu. Schopnost rozhodovat o výběru techniky znamená, že jsou členové o programu dobře informováni, rozumí mu, chápou souvislosti, a proto se v tomto případě přikloním k fungování *čtvrtého stupně informované účasti*.

U **otázky č. 3** odpověděla naprostá většina respondentů (98 %), že mohou mít připomínky i v průběhu kroužku. Pouhá 2 % udávají, že je průběh pevně dán dopředu. Znamená to, že vedoucí vyslechne názory a přání členů kroužku. Tyto odpovědi nám potvrzují, že se jedná o vyšší stupeň, a sice o *informovanou účast*.

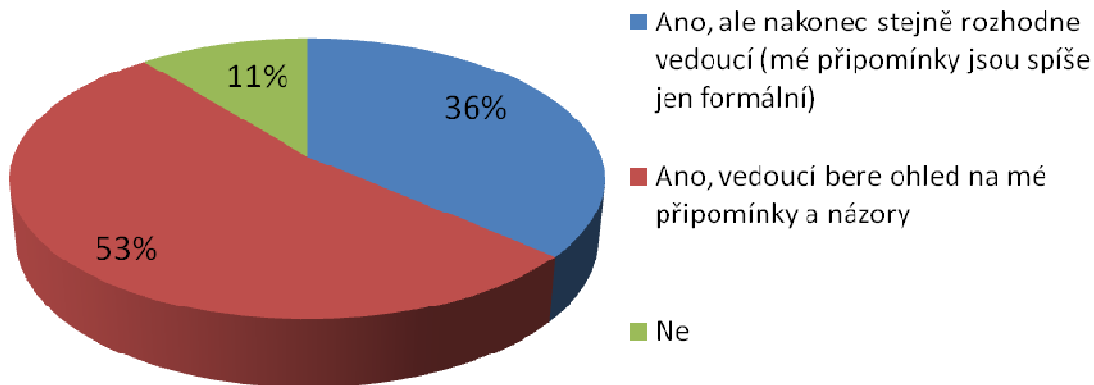
Graf č. 5 Otázka č. 3 Mohu mít připomínky či přání v průběhu kroužku?

■ Ano ■ Ne, průběh je již dán a domluven dopředu

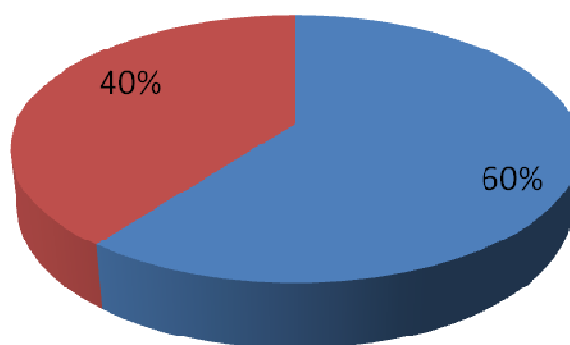
Převažující kladná stanoviska můžeme pozorovat také u otázky č. 4 a 5, které se zabývají tím, zda se vedoucí zabývá připomínkami členů kroužku a zda podle toho upraví program. V **otázce č. 4** uvádí 53 % členů, že vedoucí připomínky a přání nejen vyslechnou, ale bere na ně také ohled. Poměrně velké procento (36 %) uvádí, že vedoucí připomínky sice vyslechnou, ale příliš se jimi nezabývá a účastníci tak mají pocit, že dotazování jejich vedoucího je jen formalita. Jen 11 % uvádí, že se vedoucí jejich připomínkami nezabývá. Ve většině případů se vedoucí připomínkami zabývá a bere na ně ohledy, ukazuje to tedy na fungování vyššího stupně participace, a sice *informované účasti*.

Graf č. 6 **Otázka č. 4 Zabývá se vedoucí připomínkami či přáními, které vznesu?**

Graf č. 7 **Otázka č. 5 Upraví vedoucí podle toho případně i další průběh hodiny?**

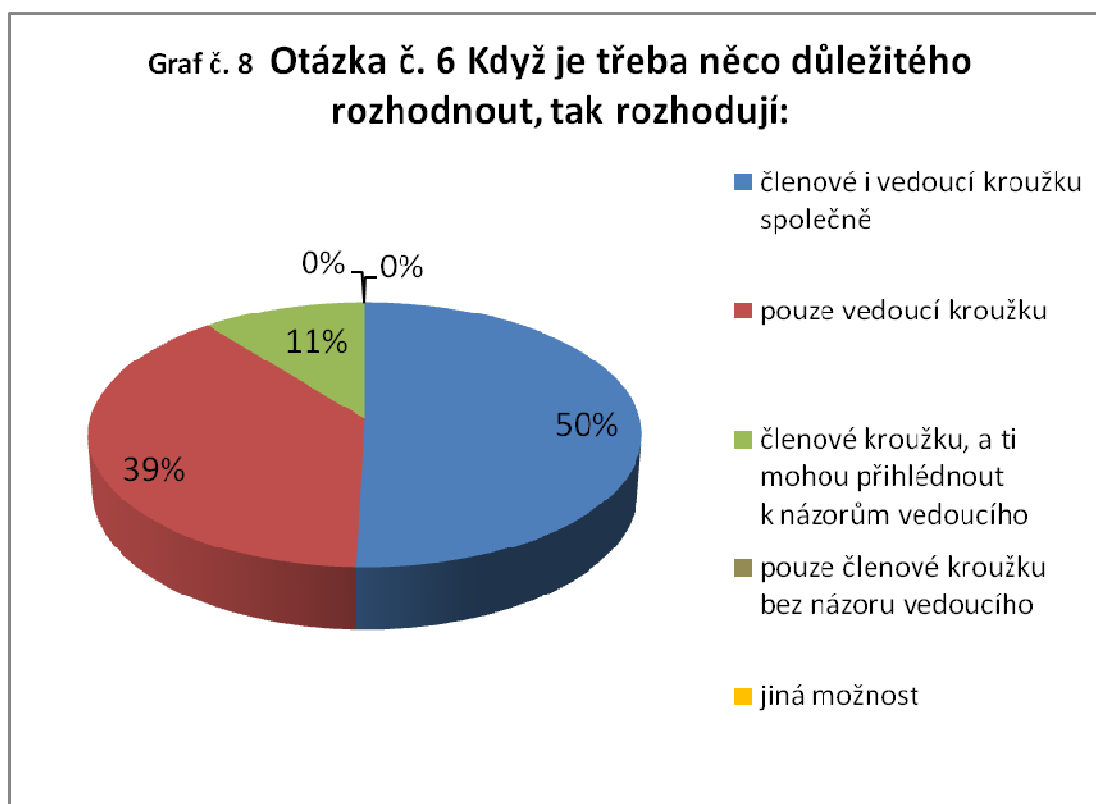
■ Ano ■ Ne

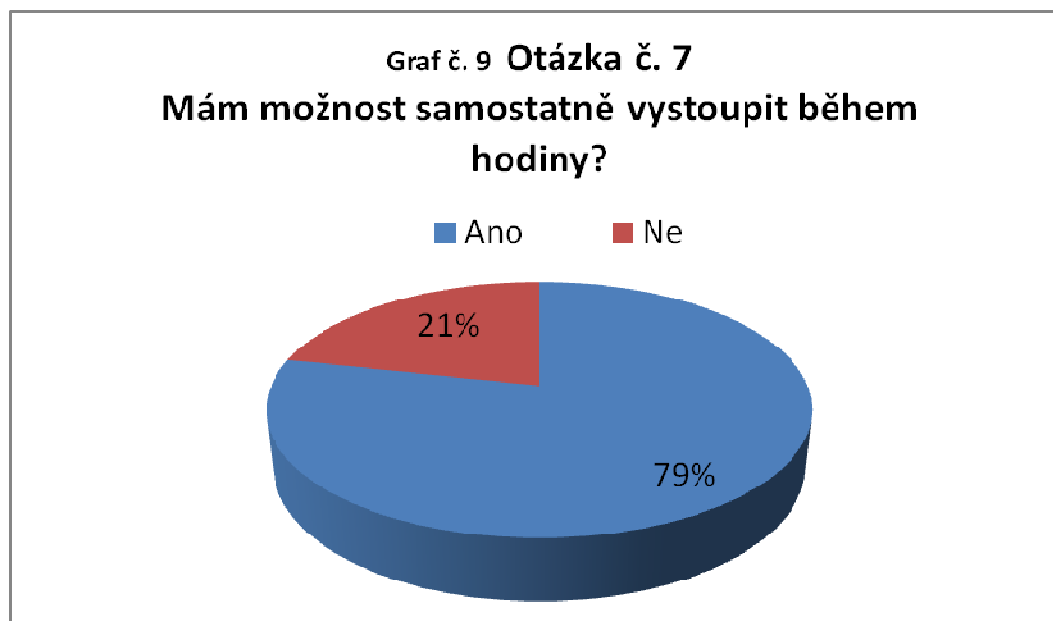
Otázka č. 5 je zaměřena na to, zda vedoucí upraví program přímo v průběhu hodiny. Zde není možné jednoznačně určit převažující odpovědi, neboť 60 % členů uvádí že „ano“

a 40 % uvádí „ne“, což nejsou velké rozdíly. V souvislosti s předchozími otázkami a dílčími závěry jsem dospěla k názoru, že vedoucí jsou ochotni upravovat programy kroužků převážně při plánování dopředu na příští hodinu. V průběhu kroužku již není úprava programu tak častá. Domnívám se, že takové úpravy jsou velmi závislé na konkrétní situaci. Pro zobecnění a stanovení závěru pro potřeby této práce však mohu konstatovat, že s využitím předchozích otázek, kdy jsem vyhodnotila dobrou informovanost členů o programu, dochází k uplatňování *formálního stupně participace*.

Otázka č. 6 je cílena na zjištění vyšších stupňů participace na základě rozhodování. Převážně jsou zastoupeny odpovědi typu: rozhodují vedoucí společně s členy (50 %) následované rozhodují jen vedoucí (39 %). Zajímavé je také zjištění, že v řadě případů (11 %) mohou rozhodovat členové kroužku s přihlédnutím k názorům vedoucího. Velká většina odpovědí (61 %) tedy potvrzuje skutečnost, že v kroužcích rozhodují nejčastěji vedoucí i členové kroužku společně, nebo dokonce sami členové, kteří berou zřetel na názory vedoucího. To ukazuje na přítomnost vyšších stupňů participace, po zohlednění ostatních skutečností se přikláním k *informované účasti*, s častými prvky ještě vyššího stupně - *konzultace*.

Otázky č. 7 – 10 slouží primárně ke zjištění, jak se během hodin kroužku členové cítí, jestli nemají obavy v průběhu kroužku projevovat své aktivity. Dále otázky slouží k tomu, jak je samotnými členy vítána případná změna participace, ve smyslu jejich většího zapojení. V neposlední řadě výsledky otázek dávají odpověď na hypotézu č. 3. Z důvodu zjednodušení dotazníkových formulářů a také vzhledem k souvislostem se stupni participace byly tyto otázky ponechány v části Stupně participace.

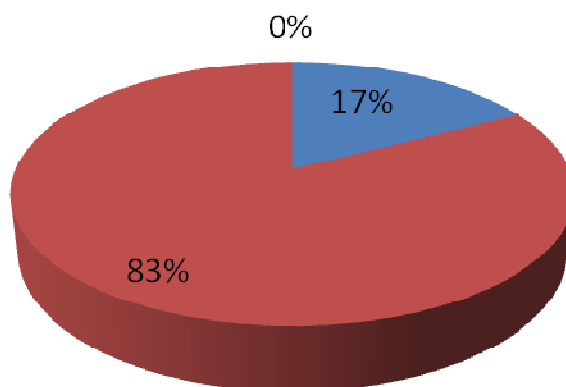

V **otázce č. 7** odpovědělo 79 % členů, že má možnost aktivně vystoupit během hodiny a 21 %, že tuto možnost nemá. Velké množství kladných odpovědí potvrzuje otevřené možnosti aktivní spolupráce členů s vedoucími.

U **otázky č. 8** většina členů (83 %) označila kladné hodnocení, což znamená, že jsou s možnostmi aktivního zapojení do dění spokojeni. 17 % sice odpovědělo, že spokojeni nejsou, což ale neznamená, že by participace byla nepřítomná, ale znamená nezájem se na participaci více podílet, což dokládá i nulové zastoupení odpovědi ano - chtěl bych mít větší možnosti. Členové jsou tak ve většině případů s možnostmi svých aktivit spokojeni.

Graf č. 10 **Otázka č. 8**
**Vyhovuje mi možnost aktivního zapojení do dění
a programu kroužku?**

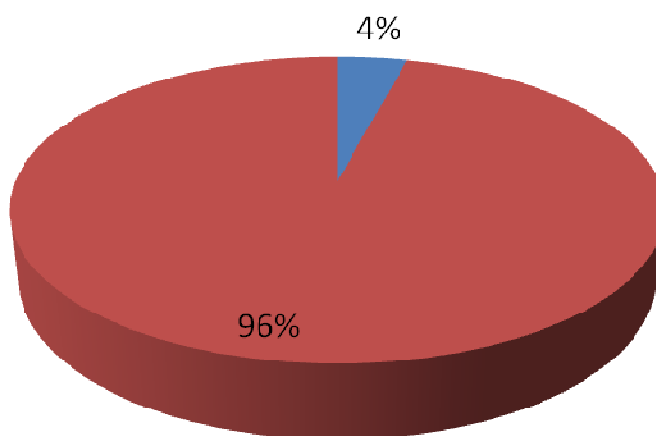
■ Ne ■ Ano ■ Ano, ale chtěl bych mít větší možnosti se zapojit.

Výsledky otázek č. 9 a 10 vypovídají o tom, že členové nemají obavu zapojit se do dění v kroužku. V **otázce č. 9** projevili obavy o vlastní zapojení pouze 4 %, oproti naprosté většině 96 %, kteří obavy nemají. V průběhu kroužku tak panuje uvolněná atmosféra.

Graf č. 11 **Otázka č. 9**
**Mám obavu projevit vlastní aktivitu v hodině
kroužku?**

■ Ano ■ Ne

Rovněž u další **otázky č. 10** členové odpověděli, že mají spíše nebo zcela pozitivní pocit z možností zapojení (celkem 85 %) oproti celkem 15 %, kteří mají pocit negativní nebo spíše negativní. Ovšem zcela negativní pocit má ze zmiňovaných 15 % jen 3 % členů. Podrobný rozbor otázky č. 10 je součástí kapitoly 3.4 Vyhodnocení, neboť tato otázka souvisí s řešením hypotézy č. 3.

Vysoký počet kladných odpovědí u otázek 7 – 10 tak dává informace o tom, že členové se během kroužku cítí uvolněně, nebojí se projevit svůj názor, participace, která je jim umožňována, je jim příjemná, výuka v kroužku probíhá bez stresů a negativního vnímání vlastní osoby v možnostech spoluúčasti.

3.3.2 Analýza forem participace

V následující části práce provedu vyhodnocení forem participace, jejichž zjišťování bylo předmětem druhé části dotazníku (otázky č. 11 – 18).

Otázky jsou zaměřené na hodnocení vybraných forem participace. Nezaměřuji se na všechny, neboť některé formy nejsou pro DDM typické. Například forma volebního práva, tedy delegování části povinností pro řešení společenských zájmů na někoho jiného, se

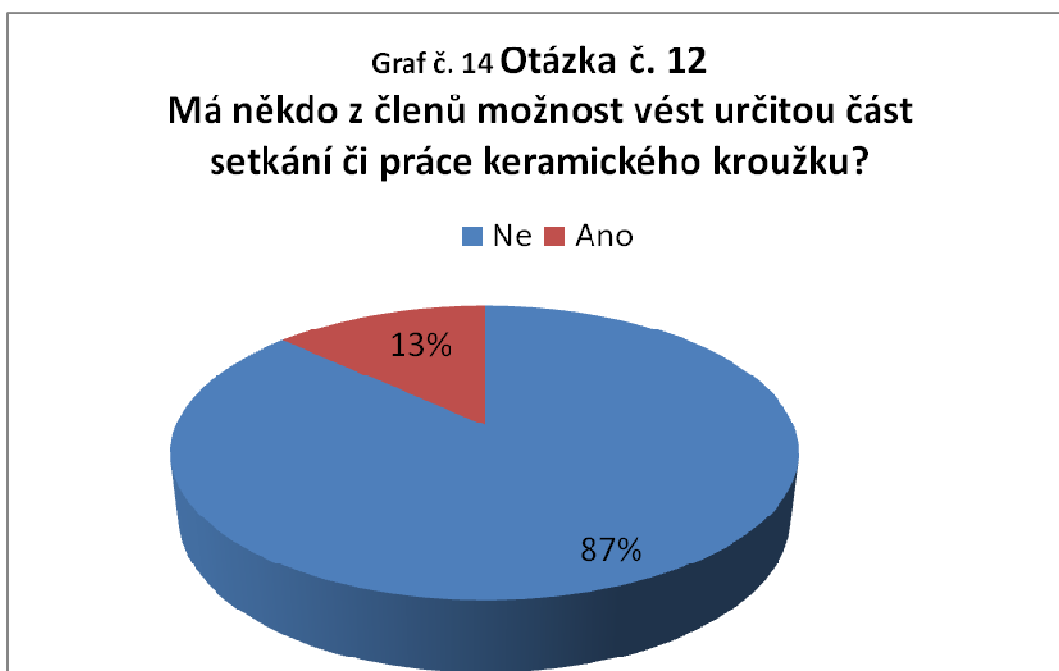
u DDM prakticky nevyskytuje. Rovněž participace formou otevřených shromáždění nemá v souvislosti s DDM příliš význam. Otázky se naopak zaměřují na zkoumání více uplatňovaných forem, kterou je například participace na projektech.

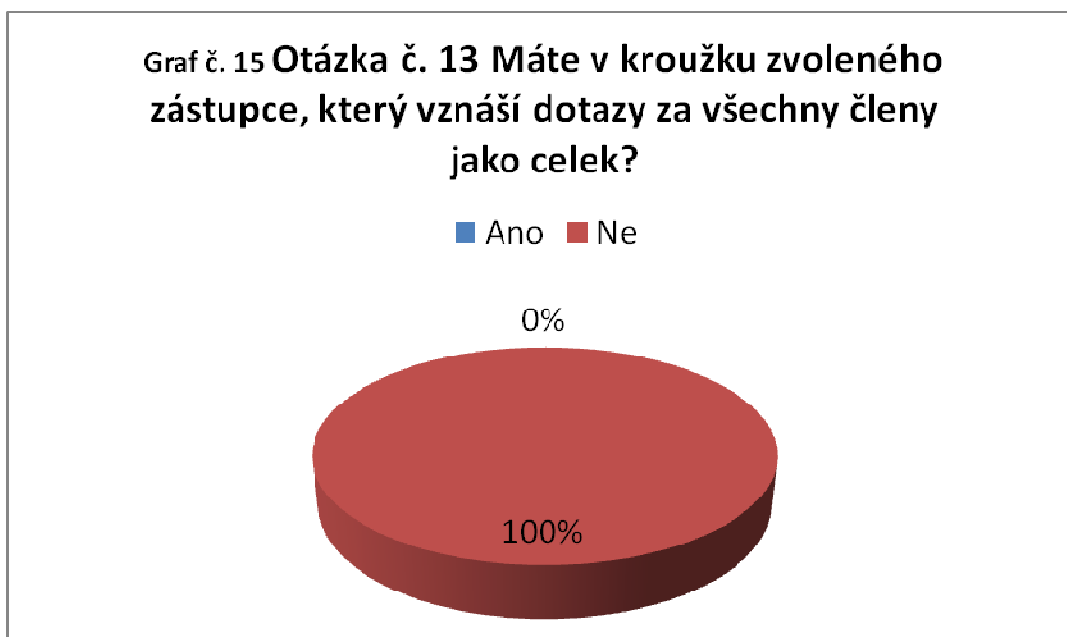
V **otázce č. 11** uvádí 112 členů (93 %) tedy většina, že nemají možnost vést celou hodinu či setkání keramického kroužku. Jen 9 členů (7 %) uvádí, že ano. Podobný rozdíl v procentuálním zastoupení odpovědí můžeme pozorovat i u **otázky č. 12**, kde se poměr lehce vyrovnává, přesto je zde stále velký rozdíl. 87 % (105 odpovědí) uvádí, že „ne“ nemůže vést část setkání a 13 % (16 odpovědí) „ano“.

Dále je zajímavé podívat se na odpovědi u těchto dvou otázek z pohledu věku členů. U otázky č. 11 odpovědělo „ano“ 8 členů ve věkovém rozmezí 14 – 15 let a pouze jediná odpověď spadala do věkového rozmezí 12 – 13 let. Rovněž u otázky č. 12 byla většina odpovědí „ano“ od starších členů 14 – 15 let, jednalo se o 12 odpovědí, oproti 4 odpovědím z kategorie 12 – 13 let. Z výzkumu tedy dále vyplývá, že možnosti vést celé setkání či část práce keramického kroužku mají (téměř) výhradně starší členové.

Z výše uvedeného mohu konstatovat, že *forma příležitostného zapojování* členů v kroužcích sice probíhá, ale v omezené míře a spíše se týká starších účastníků.

Otázka č. 13 je zaměřena na fungování *repräsentativní formy participace*. Z výsledků jasně vyplývá, že v kroužcích není žádná funkce zástupce, který by byl zvolen dalšími členy kroužku, a ten ostatní zastupoval. Všechny 100 % respondentů odpovědělo, že takový zástupce neexistuje. Mohu tedy konstatovat, že *repräsentativní forma participace* v DDM v podstatě není přítomna.

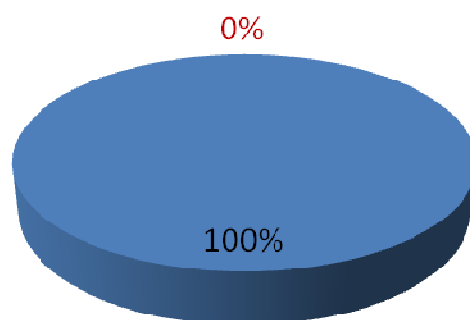

Další dvě otázky zjišťují zastoupení *mediální formy participace*. U **otázky č. 14** všichni členové uvedli, že žádný věstník či časopis o činnostech (výsledcích) kroužku

nevydávají. Také u **otázky č. 15** uvedla naprostá většina dotazovaných (99 %), že na internetu neuveřejňují žádné informace či výsledky své činnosti. Zde jsem očekávala poměrně značné zastoupení aktivit členů zejména na internetu, které se ovšem nepotvrdilo. Domnívám se, že to nutně neznamena, že by členové kroužku nebyli schopni takové informace vydávat a poskytovat, ale ukazuje to spíše na nepřítomnost mediální participace v tom smyslu, že není ze strany vedoucích příliš podporována.

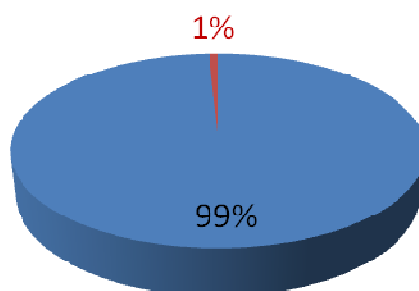
Graf č. 16 Otázka č. 14 Vydávají členové keramického kroužku nějaký časopis nebo informační věstník?

■ Ne ■ Ano

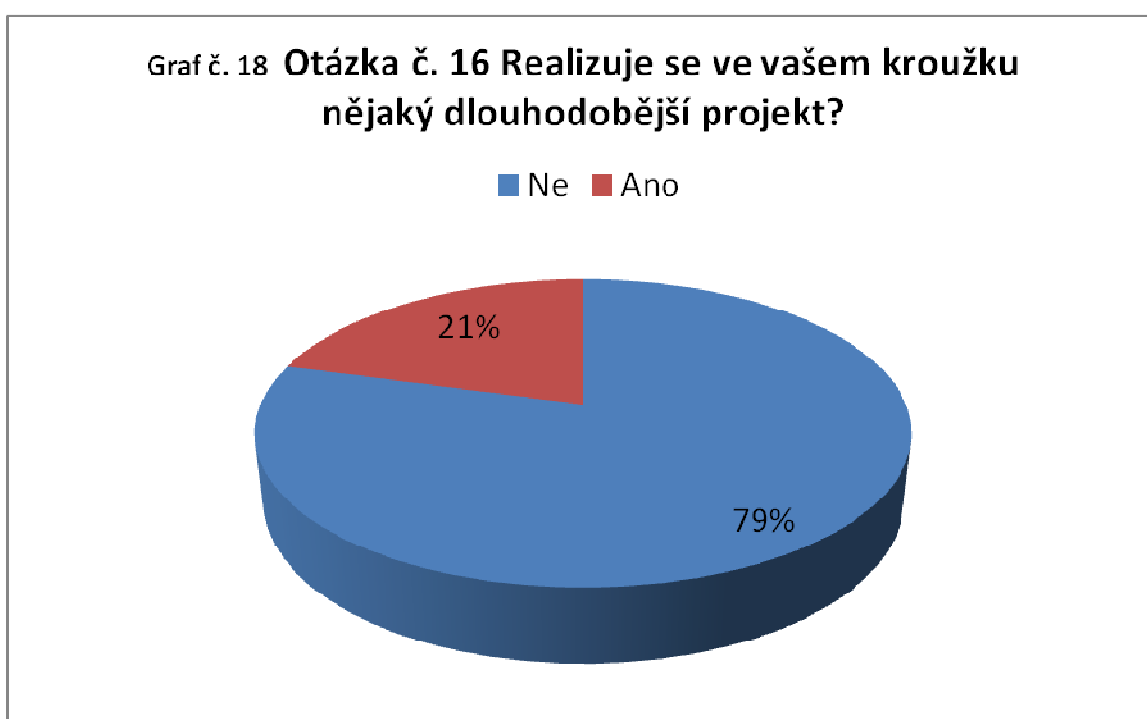

Graf č. 17 Otázka č. 15 Uveřejňují členové keramického kroužku informace o průběhu nebo výsledcích činnosti kroužku na internetu?

■ Ne ■ Ano

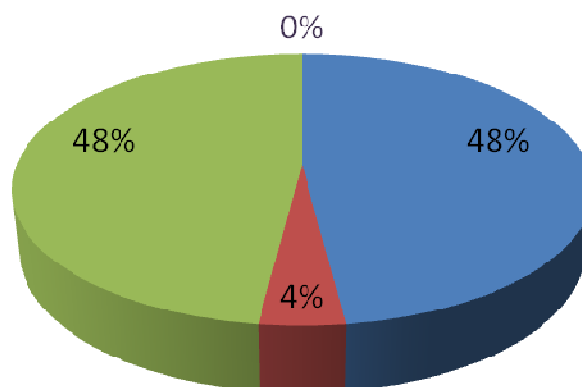
Otázky č. 16 – 18 se týkají zjišťování *participace na projektech*. V keramickém kroužku probíhají mimo krátkodobých akcí i ty dlouhodobější, proto jsem se domnívala, že participace formou projektů by mohla ve větší míře fungovat. Odpovědi na **otázku č. 16** však toto příliš nepotvrdily, plných 79 % odpovědělo, že se žádný dlouhodobý projekt neorganizuje. Jen 21 % odpovědělo, že ano. Znamená to tedy, že participace na projektech v kroužcích DDM sice částečně funguje, nejedná se však o nic zásadně rozšířeného a využívaného, jak jsem se původně domnívala. Jedná se pravděpodobně zejména o vznik různých pracovních skupin, které se podílejí například na vytváření rukodělných výrobků dlouhodobějšího charakteru, apod.

Ještě analyzuji zbývající dvě **otázky č. 17 – 18**, na které odpovídalo již jen 21 % účastníků, kteří v minulé otázce zaškrtnuli odpověď „ano“. U **otázky č. 17** uvedli členové shodně po 48%, že projekt mohou navrhovat buď vedoucí sami, nebo společně se členy kroužku. Z uvedeného vyplývá, že jestliže takové dlouhodobé projekty v kroužku existují, rozhodují o nich vedoucí nebo vedoucí a členové kroužku společně. Zcela samostatné navrhování dlouhodobých projektů samotnými členy v těchto případech příliš nefunguje, je zastoupeno jen 4 %.

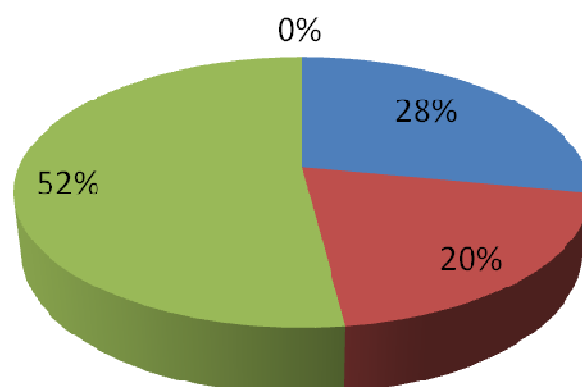
Graf č. 19 **Otázka č. 17** Pokud ano, kdo může takový projekt navrhovat?

- vedoucí
- vedoucí a členové kroužku
- členové kroužku
- jiná možnost

Graf č. 20 **Otázka č. 18** Kdo se podílí na samotné realizaci projektu?

- vedoucí
- vedoucí a členové kroužku
- členové kroužku
- jiná možnost

To, že členové samostatně projekt nenavrhnou, ještě neznamená, že jej nemohou samostatně realizovat, jak ukazuje vyhodnocení **otázky č. 18**. V řadě případů projekt realizují sami členové, bez přispění vedoucího to uvádí 20 %. Největší zastoupení 52 % má

společná realizace a 28 % podíl patří realizaci jen vedoucími. Z této analýzy tak vyplývá, že v realizaci projektu mají členové kroužku mnohem větší volnost a možnosti participace než v jeho návrhu.

3.4 Vyhodnocení

Pokud shrnu výše provedenou analýzu, mohu konstatovat, že participace probíhá ve všech osmi vybraných DDM Jihočeského kraje. Při analýze výsledků se nevyskytl ani jeden DDM, který by nějak zásadně vybočoval z odpovědí ve smyslu velkých odchylek kladných či záporných odpovědí.

Pro stanovení závěru v oblasti **stupňů participace** bylo nutno porovnat dílčí výsledky otázek. Přehledně je uvádím v následující tabulce č. 2. Z tabulky vyplývá, že převažuje zastoupení čtvrtého stupně participace – **informovaná účast**, kdy jde o uvědomělou participaci členů kroužku na programu a průběhu hodiny. Pouze u otázky č. 5 je nižší stupeň – formální participace. Výsledky šetření tak dávají jasnou informaci o tom, že v průběhu keramického kroužku jsou uplatňovány stupně skutečné, tedy vyšší participace.

Číslo otázky	Číslo stupně	Označení stupně
Otázka č. 1	4	Informovaná účast
Otázka č. 2	4	Informovaná účast
Otázka č. 3	4	Informovaná účast
Otázka č. 4	4	Informovaná účast
Otázka č. 5	3	Tokenismus (formální participace)
Otázka č. 6	4	Informovaná účast

Tabulka č. 2 *Hodnocení stupňů participace*

Zdroj: Vlastní.

Je třeba si však uvědomit, že se stupně mohou vzájemně prolínat. Jako příklad uvedu otázku č. 6, dle které funguje informovaná účast, ale s výraznými prvky vyššího stupně

konzultace. Naopak u otázky č. 5 nelze jednoznačně říci, který stupeň participace funguje, k formální participaci jsem se přiklonila z důvodu souvislostí z předchozích otázek.

Poslední dva stupně participace sedmý a osmý, které se vyznačují určitou mírou samosprávy, tedy situacemi, kdy si členové kroužku sami rozhodují o svém programu, se v kroužcích DDM prakticky nevyskytují, tomu byl přizpůsoben i dotazník. Tento výsledek dokládá mimo jiné i otázka č. 17, kde je uvedeno velmi nízké zastoupení kladných odpovědí (4 %) v oblasti navrhování projektu samotnými členy kroužku.

Z otázek zaměřených na **formy participace** vyplývá, že zkoumané formy participace fungují, i když často v omezené míře.

Forma *příležitostné zapojení* probíhá zejména u starších členů kroužku, kteří tak dostávají příležitost zapojit se do vedení celé nebo jen části výuky. Je logické, že tuto možnost dostávají zejména starší členové, neboť se dá předpokládat, že mají větší zkušenosti a samostatnou participaci lépe zvládnou.

Mediální forma participace, která spočívá v účasti mladých na komunikaci se sdělovacími prostředky, je zastoupena mnohem méně, než jsem očekávala. Naprostá většina zkoumaných kroužků nevydává žádný časopis ani neaktualizuje vlastní internetové stránky.

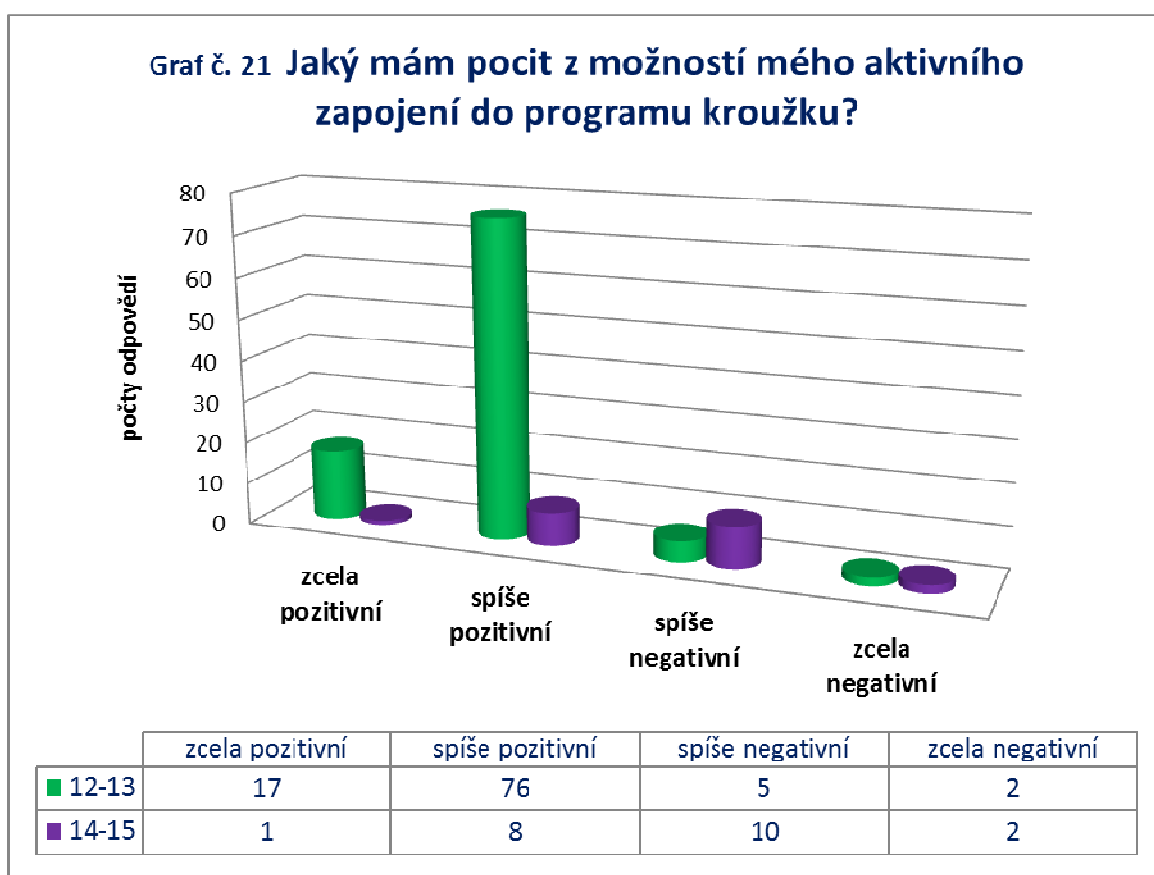
Dále není (téměř) vůbec zastoupena *reprezentativní forma participace*. Jedná se o velmi známou a rozšířenou formu participace například v oblasti školních tříd. V zájmových kroužcích se tato forma, spočívající v účasti volených zástupců pro různá další setkání, nevyskytuje, jak nám ukazují výsledky otázky č. 13.

Z rozborů otázek 16 – 18 z oblasti participace na projektech je zřejmé, že dlouhodobé projekty nejsou v keramických kroužcích příliš obvyklé. Pokud se nějaký projekt začíná, navrhuje ho většinou vedoucí sami nebo společně se členy kroužku. Větší možnosti spoluúčasti pak mají členové kroužku při samotné realizaci projektů než při jejich přípravě a návrhu.

Nyní provedu vyhodnocení tří hypotéz, stanovených v kapitole 3.2.2 Hypotézy. Dotazovaní neprojeví větší chuť se do dění kroužku zapojit, **hypotéza č. 1** založená na tom, že většina členů projeví větší zájem o zapojení do kroužku, tak **nebyla potvrzena**. Toto tvrzení obhájí zejména otázka č. 8, kde je nulové zastoupení odpovědí typu: „ano, ale chtěl bych mít větší možnosti se zapojit“. Členové sice v 17 % odpověděli, že jim

možnost aktivního zapojení nevyhovuje, ale větší zapojení si nepřejí. Což neznamená, že by participace nebyla přítomná, ale že nemají zájem se na participaci více podílet.

V **hypotéze č. 2** jsem se domnívala, že ve většině případů bude uplatňován především formální stupeň participace. Ani tato hypotéza **nebyla potvrzena**. Sice můžeme pozorovat přítomnost formálního stupně participace u otázky č. 5, přesto většinová část provedeného průzkumu vypovídá o přítomnosti vyšších stupňů zejména informované účasti, který je v různé míře zastoupen v podstatě u všech ostatních otázek, týkajících se stupňů participace.

Pro objektivní vyhodnocení **hypotézy č. 3**, zda participaci hodnotí pozitivně spíše osoby nižšího věku 12 – 13 let, bylo nutné nejprve vyhodnotit odpovědi otázky č. 10 v závislosti na věku a vypracovat sloupcový graf. Tento graf nám přehledně ukazuje rozložení odpovědí dle věkového rozmezí, z čehož je jasně patrné, že mladší osoby hodnotí „zcela pozitivně“ nebo „spíše pozitivně“, na rozdíl od starších členů, kteří dávají více možnost „spíše negativně“.

Možnosti	12 - 13 let počet odpovědí	12 – 13 let počet odpovědí v %	14 - 15 let počet odpovědí	14 - 15 let počet odpovědí v %
zcela pozitivní	17	17%	1	5%
spíše pozitivní	76	76%	8	38%
spíše negativní	5	5%	10	48%
zcela negativní	2	2%	2	10%
<i>Celkem</i>	<i>100</i>	<i>100%</i>	<i>21</i>	<i>100%</i>
Celkem kladné odpovědi	93	93%	9	43%
Celkem záporné odpovědi	7	7%	12	58%

Tabulka č. 3 Výsledky otázky č. 10 dle věkových kategorií

Zdroj: Vlastní.

Definitivní závěr však mohu stanovit až po vyhodnocení z hlediska procentuálního zastoupení obou věkových kategorií, neboť mladších účastníků je přibližně o třetinu více než těch starších, počty odpovědí jsou tedy z tohoto pohledu zkresleny. V tabulce č. 3 jsou tedy zohledněny přesné počty účastníků a procentuální zastoupení jejich odpovědí v porovnání s celkovým počtem členů ve své věkové kategorii. V kategorii 12 – 13 let opravdu velké procento (93 %) hodnotí participaci „pozitivně“ nebo „spíše pozitivně“ a v kategorii 14 – 15 let je součet spíše negativních a negativních odpovědí 58 %. Mohu tedy **potvrdit platnost hypotézy č. 3**, že participaci pozitivně hodnotí osoby nižší věku.

V celkovém pojetí probíhá participace účastníků keramických kroužků ve vyšších úrovních, členové se při hodinách cítí uvolněně, mají pocit, že se o jejich názory někdo zajímá a bere na ně ohled, což je velmi žádoucí. Členové, kteří se v kroužku budou cítit

příjemně a mají pocit spoluúčasti, budou mít dobré pocity z trávení svého volného času, který utváří jejich osobnost a jehož správné naplnění je v mladém věku tak důležité.

Závěr

V diplomové práci jsem analyzovala oblast participace především v souvislosti s působením domů dětí a mládeže. Participace v tomto kontextu znamená, že každý mladý člověk (ať se jedná o děti či mládež), který navštěvuje střediska volného času, by měl mít možnosti podílet se na spolurozhodování a aktivní účasti v těch oblastech, které se ho nějakým způsobem týkají. V případě DDM se tak jedná nejčastěji o oblast zájmových činností formou různých pravidelných kroužků, informačních setkání, výletů, táborů, apod.

Vedení a pracovníci DDM by měli umožňovat různé diskuze, setkání, zprostředkovávat komunikaci mezi účastníky a vedoucími, ale také mezi samotnou mládeží. Práce s mládeží by měla probíhat s ohledy na jejich práva participovat, svobodu projevu a práva vyjadřovat své postoje a pocity. Takovým přístupem dochází k eliminaci řady omezení v komunikaci, ke zmírnění napětí ať již mezi samotnými mladými, nebo mezi nimi a jejich vedoucími. Participaci ve vyšších stupních by ve střediscích volného času měli vedoucí umožňovat ne z povinnosti, či proto, že jim to přikazují různá nařízení, normy, apod. Ale proto, že by vedoucí měli předpokládat značný zájem členů, a také proto, že názory mladých mohou přispět k zajímavým a inovativním myšlenkám, a být tak přínosem pro řadu témat dané organizace. O řadě přínosů participace mladých, nejen pro ně samé, jejich vedoucí či učitele, ale také pro celou demokratickou společnost pojednává tato práce.

První část práce je věnována participaci, nejen její definici, ale záměrně se zabývám právě těmi oblastmi, které souvisí s výše popsanou problematikou, tedy oblastí práv mladých, významu participace a zdůraznění naléhavosti tohoto tématu. Také zde popisují, jak participaci můžeme zkoumat a hodnotit, tento teoretický základ je nutností pro správnou přípravu a provedení průzkumného šetření.

V participaci mladých lidí v DDM hraje důležitou roli volný čas, proto se této problematice věnuji v druhé části práce. V souvislosti s dětmi a mládeží zde najdeme nejen definici volného času nebo odlišení pojmu děti od pojmu mládež, ale také stručně zmiňuji funkci výchovy mimo vyučování. Způsoby, jakými SVC umožňují mladým trávit jejich volný čas, je mohou vést k participaci a měnit tak jejich zapojení z pasivního na aktivní. Rovněž v této části zodpovídám základní otázky v oblasti působení domů dětí a mládeže v České republice, jako jsou jejich hlavní náplň, zaměření, přínosy, apod.

V poslední části práce jsem se v provedeném průzkumu zabývala tím, jak participace funguje, zda ji členové kroužku v současné podobě vítají, do jaké míry se podílejí na činnostech, rozhodování, apod. Mé průzkumy potvrzují, že mladí mají možnosti sdělovat své názory a aktivně se podílet na chodu zájmových kroužků, které navštěvují. Podrobnější interpretace provedeného průzkumu je uvedena nejen v samotné analýze, ale také v kapitole 3.4 Výsledky. Věnuji se zde také rozboru stanovených hypotéz, zda se potvrdily či nikoliv. Dospívám k přesvědčení, že v DDM fungují vyšší stupně participace, což je velmi pozitivní zjištění. Dochází tak k naplňování základních principů participace, které jsou popsány v této práci.

Přesto, že participace vykazuje ve zkoumaných oblastech dobré výsledky, existuje prostor pro další její zvyšování v kroužcích DDM. Jako příklad mohu uvést oblast internetu a veřejných médií, která mě překvapila svou nízkou úrovní - členové téměř nejsou vedeni k využívání těchto možností. Přitom zaměření keramického kroužku přímo vybízí k vystavování nejrůznějších výsledků činnosti - výrobků na internetu, k jejich hodnocení, novým nápadům, apod.

Jistě také existuje prostor k dalšímu rozvoji témat, které má práce nemohla na omezeném prostoru obsáhnout. Z výsledků například vyplynuly zajímavé skutečnosti v oblasti participace na projektech. Bylo by tedy například možné provést podrobnější šetření a rozpracovanost této formy participace v tom smyslu o jaké konkrétní projekty se jedná, jak a kdy se jich mohou členové účastnit, apod. Participace je aktuální téma, které se bude dále vyvíjet. Předpokládám, že začleňování mladých a zvyšování jejich participace do nejrůznějších problémů společnosti bude narůstat - mělo by to být v zájmu celé společnosti.

Seznam použitých zdrojů

DAVID, R. *Práva dítěte*. Olomouc, 1999, ISBN 80-7182-076-8.

DUNOVSKÝ, J. *Úmluva o právech dítěte v České republice. Dětská práva v praxi: sborník příspěvků z 1. Mezinárodní konference o dětských právech. Třeboň 29. - 30. května 2002*. České Budějovice.

FILIPCOVÁ, B. *Člověk, práce a volný čas*. Praha: Svoboda, 1996, ISBN neuvedeno.

HODGKIN, R., NEWELL, P. *Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child*. Geneva, UNICEF 1998.

HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-927-5.

HOFBAUER, B. *Kapitoly z pedagogiky volného času*. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Pedagogická fakulta. 2010. ISBN 978-80-7394-240-3.

HOFBAUER, B. *Participace dětí a mládeže na životě společnosti. Evropské struktury a jejich aktivity*. Duha-sdružení dětí a mládeže ve spolupráci s IZV, 2003.

HRADEČNÁ, M., HEJLOVÁ, H., NOVOTNÁ-DĚDEČKOVÁ, J. *Práce učitele s právy dítěte*. Praha: SVI UK Praha, 1996. 41 s. ISBN 80-86039-16-1.

HŘÍCHOVÁ, M., NOVOTNÁ, L., MIŇHOVÁ, J. *Vývojová psychologie pro učitele*. Plzeň, 2000. Západočeská univerzita. ISBN 80-7082-626-6.

KOVAŘÍK, J. *Dětská práva, právní povědomí, participace dětí a sociální služby*. České Budějovice, 2001. Zdravotně sociální fakulta Jihočeské univerzity, ISBN 80-7040-531-7.

KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V., et al. *Člověk-Prostředí-Výchova*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2.

PÁČL, P. *Sociologie životního způsobu*. Praha: SPN 1989.

PÁVKOVÁ, J., a kol. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*. Praha: Portál, 1999.

PÁVKOVÁ, J., a kol. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*. 3. aktual. vyd. Praha: Portál, 2002, ISBN 80-7178-711-6.

POLÁKOVÁ, H. *Školský zákon. Zákon o pedagogických pracovnících*. Žďár nad Sázavou: Fakta, 2004, ISBN 80-902614-3-4.

PROKEŠOVÁ, M. *Volný čas, co s ním?* Ostrava, 2004. Studijní text k předmětu Zdravý životní styl v rámci volnočasových aktivit dětí a mládeže. Ostravská univerzita. Pedagogická fakulta.

PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7367-047-X.

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-029-4.

ULRICH, D., STURZENHECKER, P. *Handbuch Offene Kinder-und Jugendarbeit*. 3. Völlig überarbeitete. VS Verlag: Wiesbaden, 2005. ISBN 3-8 100-4077-0.

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I: Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8.

Zákon č. 76/1978 Sb. o školních zařízeních.

INTERNETOVÉ ČLÁNKY

CZP. *Bílá kniha EK – Nový podnět pro evropskou mládež*. [on-line] 18-05-2005 [cit. 2012-01-12] Dostupný z WWW: <http://www.czp.cuni.cz/info/EU/Komise/EUbkmld.pdf>.

ČRDM. „Mami, tati, znáš má práva?“ – malá publikace o Úmluvě o právech dítěte. [on-line] 26-08-2009 [cit. 2011-12-28] Dostupný z WWW: <<http://www.crdm.cz/view.php?cisloclanku=2009082601>>.

KAPLÁNEK, M. TF. JCU. Studijní text k předmětu Formy participace v PVČ. [on-line]. Dostupný z WWW: <<http://www.tf.jcu.cz/getfile/52bfd22059531e92>>.

KAPLÁNEK, M., KOČEROVÁ, M., aj.: E-pedagogium. Nezávislý odborný časopis pro interdisciplinární výzkum v pedagogice, s ohledem na pedagogiku, speciální pedagogiku a didaktiky oborů. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. [on-line]. 2011/01. 4x ročně. Dostupný z WWW: <<http://www.pdf.upol.cz/rychle-odkazy/casopis-e-pedagogium/#c23563>>.

NICM. 2010 Mezinárodní rok mládeže. [on-line]. 2010-12-01 [cit. 2012-01-12]. Dostupný z WWW: <http://www.nicm.cz/2010-mezinarodni-rok-mladeze>.

STRAŠÁKOVÁ, M. *Střediska volného času v ČR aktuálně*. [on-line]. [cit. 2012-01-15]. Dostupný z WWW: <http://userfiles.nidm.cz/file/oddeleni-neformalniho-vzdelavani/11-04-29-text-strediska-volneho-casu-final.pdf/>.

VIDLÁKOVÁ, J. *Podoby žákovské participace*. [on-line]. 2007-10-25 [cit. 2012-01-02]. Dostupný z WWW: <<http://clanky.rvp.cz/clanek/o/z/1675/PODOBY-ZAKOVSKÉ-PARTICIPACE.html/>>.

VIDLÁKOVÁ, J. *Proč naslouchat žákům a podporovat jejich participaci na životě školy*. [on-line]. 2007-10-25 [cit. 2012-03-4]. Dostupný z WWW: <<http://clanky.rvp.cz/clanek/o/z/1674/PROC-NASLOUCHAT-ZAKUM-A-PODPOROVAT-JEJICH-PARTICIPACI-NA-ZIVOTE-SKOLY.html/>>.

Volný čas a prevence u dětí a mládeže [online]. Praha: MŠMT ČR, 2002. Dostupné na WWW: <<http://aplikace.msmt.cz/PDF/Volnycas.pdf>>.

INTERNETOVÉ ZDROJE

<http://www.nicm.cz/ism/1060>.

<http://msmt.cz>.

Seznam použitých obrázků, tabulek a grafů

Obrázek č. 1 *Úrovně participace.*

Zdroj: KAPLÁNEK, M. TF. JCU. Studijní text k předmětu Formy participace v PVČ. [online] [cit. 2012-01-10] Dostupný z WWW: <http://www.tf.jcu.cz/getfile/52bfd22059531e92>.

Obrázek č. 2 *Model „participace zdola“*

Zdroj: KAPLÁNEK, M. TF. JCU. Studijní text k předmětu Formy participace v PVČ. [online].

Obrázek č. 3 *Model „participace shora“*

Zdroj: KAPLÁNEK, M. TF. JCU. Studijní text k předmětu Formy participace v PVČ. [online].

Tabulka č. 1 *Seznam DDM včetně počtů dotazníků.*

Zdroj: Vlastní.

Tabulka č. 2 *Hodnocení stupňů participace.*

Zdroj: Vlastní.

Tabulka č. 3 *Výsledky otázky č. 10 dle věkových kategorií.*

Zdroj: Vlastní.

Graf č. 1 *Složení výběrového souboru dle věku respondentů.*

Graf č. 2 *Složení výběrového souboru dle věkových kategorií.*

Graf č. 3-21 *Otázky dotazníku (č. 1-18).*

Seznam příloh

Příloha I. *Dotazník k průzkumnému šetření.*

Příloha II. *Tabulka Počty odpovědí na otázky zjišťující stupně participace.*

Příloha III. *Tabulka Počty odpovědí na otázky zjišťující formy participace.*

Přílohy

Příloha I. Dotazník

Dobrý den,

Jsem studentkou 2. ročníku kombinovaného studia magisterský obor Pedagog volného času, na Teologické fakultě v Českých Budějovicích. Chtěla bych Vás požádat o vyplnění tohoto dotazníku, který je anonymní a jeho výsledky budou použity pouze pro potřeby mé diplomové práce s názvem „Rozvoj principu participace v domech dětí a mládeže“.

Na úvod uveďte své údaje, u každé otázky označte křížkem příslušnou odpověď, popřípadě uveďte svou vlastní odpověď, pokud Vám nabízené možnosti nebudou vyhovovat, nebo pokud je požadována vlastní odpověď.

Vyplnění dotazníku může do budoucna znamenat možné zlepšení programů kroužku, ve smyslu většího zapojení jejich členů.

Předem děkuji za Váš čas při vyplnění dotazníku.

Bc. Petra Čenovská, studentka JČU v Českých Budějovicích,
obor Pedagogika volného času

Základní identifikace:

Pohlaví:

žena

muž

Jaký je Váš věk?

Navštěvujete v tomto centru mládeže ještě nějaký jiný kroužek?

ne

ano

Otázky zjišťující stupně participace

1) Diskutuje s námi vedoucí o tom, co budeme dělat příště?

- ne
- ano, ale pouze nám sdělí, na co se máme připravit
- ano, můžeme se vyjádřit k tomu, co bychom chtěli dělat příště

2) Mohu se podílet na tvorbě programu keramického kroužku?

- ne
- ano, podílím se na (lze zaškrtnout i více odpovědí):
- výběru techniky
- výběru tématu na konkrétní hodinu
- jiná možnost

3) Mohu mít připomínky či přání v průběhu kroužku?

- ne, průběh je již dán a domluven dopředu
- ano

4) Zabývá se vedoucí připomínkami či přáními, které vznesu?

- ne
- ano, ale nakonec stejně rozhodne vedoucí (mé připomínky jsou spíše jen formální)
- ano, vedoucí bere ohled na mé připomínky a názory

5) Upraví vedoucí podle toho případně i další průběh hodiny?

- ne
- ano

6) Když je třeba něco důležitého rozhodnout, tak rozhodují:

- pouze vedoucí kroužku
- členové kroužku, a ti mohou přihlídnout k názorům vedoucího
- pouze členové kroužku bez názoru vedoucího
- členové i vedoucí kroužku společně
- jiná možnost.....

7) Mám možnost samostatně vystoupit během hodiny?

- ne
- ano

8) Vyhovuje mi možnost aktivního zapojení do dění a programu kroužku?

- ne
- ano
- ano, ale chtěl(a) bych mít větší možnosti se zapojit

9) Mám obavu projevit vlastní aktivitu v hodině kroužku?

- ne
- ano

10) Jaký mám pocit z možností mého aktivního zapojení do programu kroužku?

- zcela negativní
- spíše negativní
- spíše pozitivní
- zcela pozitivní

Otázky zjišťující formy participace

11) Má někdo z členů možnost vést celé setkání či práci keramického kroužku?

- ne
- ano

12) Má někdo z členů možnost vést určitou část setkání či práce keramického kroužku?

- ne
- ano

13) Máte v kroužku zvoleného zástupce, který vznáší dotazy za všechny členy jako celek?

- ne
- ano

14) Vydávají členové keramického kroužku nějaký časopis nebo informační věstník?

- ne
- ano

15) Uveřejňují členové keramického kroužku informace o průběhu nebo výsledcích činnosti kroužku na internetu?

- ne
- ano

16) Realizuje se ve vašem kroužku nějaký dlouhodobější projekt?

- ne
- ano

17) Pokud ano, kdo může takový projekt navrhnout?

- vedoucí
- členové kroužku
- vedoucí a členové kroužku
- jiná možnost.....

18) Kdo se podílí na samotné realizaci projektu?

- vedoucí
- členové kroužku
- vedoucí a členové kroužku
- jiná možnost.....

Datum vyplnění dotazníku: (den, měsíc, rok).....

Ještě jednou děkuji za vyplnění tohoto dotazníku a přeji hezký zbytek dne.

Bc. Petra Čenovská, studentka oboru Pedagogika volného času

Příloha II. Tabulka Počty odpovědí na otázky zjišťující stupně participace.

Číslo otázky	Otázka	Možnosti odpovědí	Počet odpovědí
1.	Diskutuje s námi vedoucí o tom, co budeme dělat příště?	a) Ano, ale pouze nám sdělí, na co se máme připravit	38
		b) Ano, můžeme se vyjádřit k tomu, co bychom chtěli dělat příště	61
		c) Ne	22
2.	Mohu se podílet na tvorbě programu keramického kroužku?	Ano, podílím se na:	83
		výběru techniky	54
		výběru tématu na konkrétní hodinu	29
		Ne	38
3.	Mohu mít připomínky či přání v průběhu kroužku?	Ano	119
		Ne, průběh je již dán a domluven dopředu	2
4.	Zabývá se vedoucí připomínkami či přáními, které vznesu?	Ano, ale nakonec stejně rozhodne vedoucí (mé připomínky jsou spíše jen formální)	44
		Ano, vedoucí bere ohled na mé připomínky a názory	64
		Ne	13
5.	Upraví vedoucí podle toho případně i další průběh hodiny?	Ano	73
		Ne	48
6.	Když je třeba něco důležitého rozhodnout, tak rozhodují:	pouze vedoucí kroužku	47
		členové kroužku, a ti mohou přihlídnout k názorům vedoucího	13
		pouze členové kroužku bez názoru vedoucího	0
		členové i vedoucí kroužku společně	61
		jiná možnost	0
7.	Mám možnost samostatně vystoupit během hodiny?	Ano	95
		Ne	26

8.	Vyhovuje mi možnost aktivního zapojení do dění a programu kroužku?	Ano	100
		Ano, ale chtěl(a) bych mít větší možnosti se zapojit	0
		Ne	21
9.	Mám obavu projevit vlastní aktivitu v hodině kroužku?	Ano	5
		Ne	116
10.	Jaký mám pocit z možností mého aktivního zapojení do programu kroužku?	zcela pozitivní	18
		spíše pozitivní	84
		spíše negativní	15
		zcela negativní	4

Příloha III. Tabulka Počty odpovědí na otázky zjišťující formy participace.

Číslo otázky	Otázka	Možnosti odpovědí	Počet odpovědí
11.	Má někdo z členů možnost vést <u>celé</u> setkání či práci keramického kroužku?	Ano	9
		Ne	112
12.	Má někdo z členů možnost vést určitou část setkání či práce keramického kroužku?	Ano	16
		Ne	105
13.	Máte v kroužku zvoleného zástupce, který vznáší dotazy za všechny členy jako celek?	Ano	0
		Ne	121
14.	Vydávají členové keramického kroužku nějaký časopis nebo informační věstník?	Ano	0
		Ne	121
15.	Uveřejňují členové keramického kroužku informace o průběhu nebo výsledcích činnosti kroužku na internetu?	Ano	1
		Ne	120
16.	Realizuje se ve vašem kroužku nějaký dlouhodobější projekt?	Ano	25
		Ne	96
17.	Pokud ano, kdo může takový projekt navrhovat?	vedoucí	12
		členové kroužku	1
		vedoucí a členové kroužku	12
		jiná možnost	0
18.	Kdo se podílí na samotné realizaci projektu?	vedoucí	7
		členové kroužku	5
		vedoucí a členové kroužku	13
		jiná možnost	0

ABSTRAKT

ČENOVSKÁ, P. *Uplatňování principu participace v domech dětí a mládeže*. České Budějovice 2012. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce doc. Mgr. Michal Kaplánek, Th. D.

Klíčová slova: participace, děti a mládež, volný čas dětí a mládeže, střediska volného času, domy dětí a mládeže, průzkum participace, zájmový kroužek.

Práce se zaměřuje na charakteristiku participace a její fungování v domech dětí a mládeže. V úvodu je definován cíl a námět práce, jsou stanovena jednotlivá témata.

Další část práce pojednává o vývoji participace dětí a mládeže, vysvětluje pojem participace, upozorňuje na specifika a význam participace mladých a také se zabývá oblastí participativní pedagogiky.

Druhá část se věnuje střediskům volného času. Pojem volný čas vysvětluje v souvislosti s dětmi a mládeží, je zde rozebrána kritéria a činnosti středisek pro volný čas, se zaměřením na domy dětí a mládeže. Je zde zmíněna funkce výchovy mimo vyučování a rozebrána otázka využívání volného času dětí a mládeže tak, aby jeho naplnění sloužilo k podpoře jejich aktivní participace.

O fungování participace ve vybraných domech dětí a mládeže Jihočeského kraje pojednává závěrečná část. Jedná se převážně o průzkumnou složku, zaměřenou na zkoumání stupňů a forem participace v zájmovém kroužku.

ABSTRACT

ČENOVSKÁ, P. *Application of a participation principle in children and youth centres.*

Keywords: participation, children and youth, leisure time of children and youth, leisure time centres, children and youth centres, participation research, hobby group

The thesis is focused on characterization of participation and its function in children and youth centres. The aim and the subject of the thesis is defined in its introduction as well as individual topics.

The next part of this thesis deals with the development of children and youth participation, it explains the term 'participation', brings up the specification and importance of youth participation and it deals with the range of participative pedagogy as well.

The second part enquires into leisure time centres. The term 'leisure time' is explained in connection with children and youth and conditions and activities of these centres are discussed especially among children and youth centres. A function of after-school education is mentioned and the issue of using free time is dealt with in such a way that its utilization can support their active participation.

The final part discusses functioning of participation in assorted children and youth centres in South Bohemia. The survey is focused on the examination of grades and forms of participation in a hobby group.